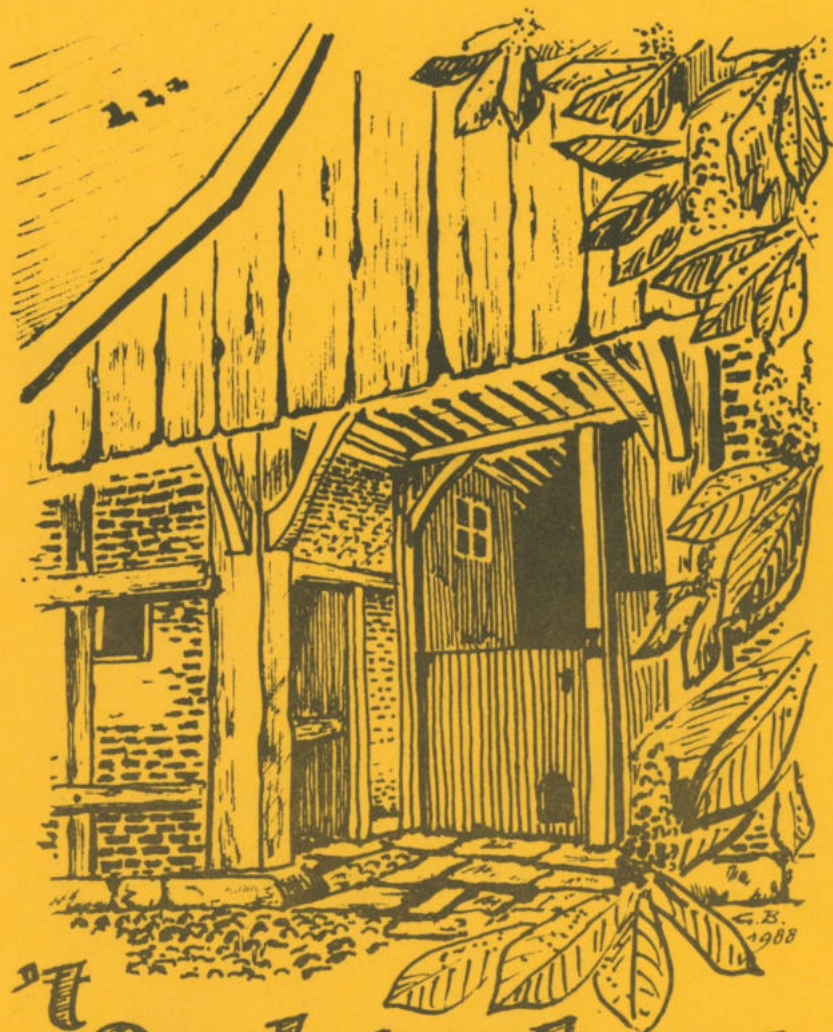

't Onderschoer

Contactorgaan van de Stichting Heemkunde Denekamp

11 e jaargang 1989 nr. 2

ISSN 0920-864 X

t Onderschoer

De oude Twentse boerderijen hadden vaak een onderschoer, als een soort portaal vóór de poortachtige hoofdtoegang naar de deel. Deze toegang was voorzien van de dubbele "niendeurn", welke aaneensloten tegen de uitneembare middenstijl: n stiepel.

De stiepel kon zijn voorzien van het huismerk of een andere versiering. Bovendien had de stiepel een figuurlijke betekenis. Daarin bleef immers eens het 'broadspit' steken, dat een 'huun' of 'huunenwiefke' een brutale boerenknecht nagooide. Als n stiepel verwijderd was konden de volgelden oogstwagens er doorrijden tot onder 't slop'. In het stiepelgat sloot 'de Lappe' uit het Aamsveen het blauwe dämpke dat de zwarte dood veroorzaakte. In Ootmarsum trekt men bij het 'vlögeln' um n stiepel.

Door het hoondergat van de niendeur konden de laatste kippen naar binnen. De hofhond Siep of Pollo kon ook 's nachts een oogje houden op het erf achter het huis. De boer zelf tenslotte kon veilig uitkijken 'oawer n ondersten niendeur'.

Het onderschoer was een veilige schuilplaats bij slecht weer. Vaak ook diende het als bergplaats voor het dagelijkse gerief, zoals 'n riesbessem, zicht, strikhaakn, ploogstraampn en de peerdezellns'.

Menig boerenzoon zal in het onderschoer zijn liefde verklaard hebben 'an zien wich', dat dan vaak weer leidde tot een 'brulfte' en tot het voortbestaan van het Twentse geslacht.

Kortom, het onderschoer had in het leven van de Twentenaar een functie van verbinding tussen binnen en buiten. Het was een veilige bewaarplaats, het leende zich goed als uitzichtpunt en het bood plaats voor menselijke contacten. Daarom dit Onderschoer als symbool van het streven van de

Stichting Heemkunde Denekamp.

- Idee voor Onderschoer als titel voor dit blad en tekst is van J.A.Veldhuis te Denekamp (1918-1979).
- De omslagtekening is van Gerh.Broekhuis te Denekamp.

11 e jaargang 1989 nr. 2**'t ONDERSCHOER**

't Onderschoer verschijnt vier keer per jaar, aan het eind van elk kwartaal en wordt toegezonden aan de donateurs.

OPLAGE

De oplage bedraagt 1100 stuks. Abonnementsprijs: f.15,- per jaar.

Losse nummers: f.5,- exclusief verzendkosten. Verkrijgbaar bij 't Heemhoes en bij enkele boekhandels in de regio.

KOPY

Kopy voor dit blad moet twee maanden voor verschijning ingeleverd worden bij de redactie, p/a Diepengoor 16, 7591 BW Denekamp.

Publikaties blijven eigendom van de auteur. Overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is alleen toegestaan na toestemming van de schrijver of de redactie van dit blad.

REDACTIE

H.J.Aasma, Willem Wegewartstr.1, 7591 TZ Denekamp; tel.(05413) 2434.

H.C.M.Boink-Wagenvoort, Diepengoor 16, 7591 BW Denekamp.

W.A.J.Nijhuis, Kasteellaan 4, 7591 PT Denekamp, tel.(05413) 1453.

J.A.den Ouden, de Roerdomp 42, 7591 JB Denekamp; tel.(05413) 2800.

H.Boink, Diepengoor 16, 7591 BW Denekamp; tel.(05413) 2261; (eindredacteur).

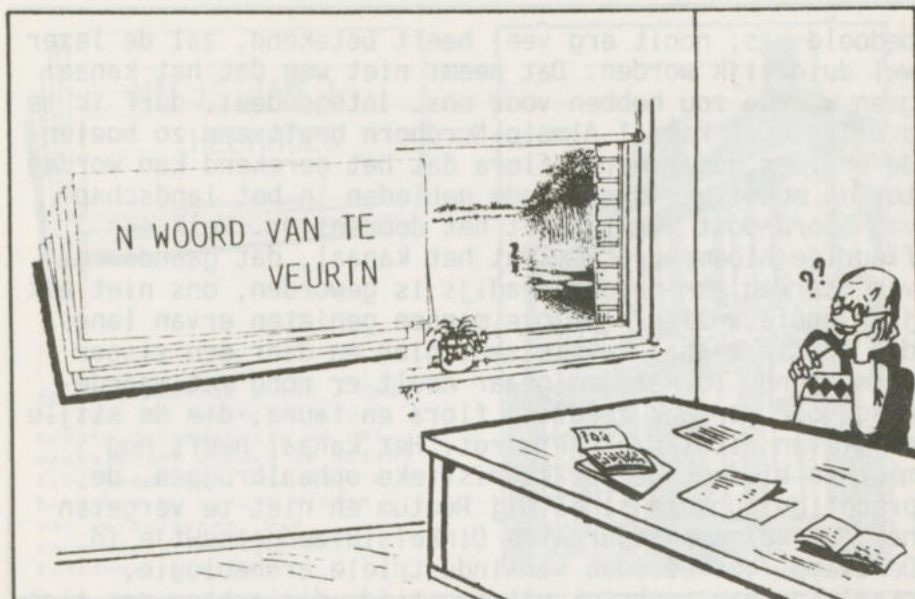
in dit nummer

- 1 n Woord van te veurtn.
H.Boink.
- 3 Niejs van 't Heemhoes.
- 9 voor u, door u.
H.Boink.
- 11 Johan Spekhorst vertelt over het kanaal Almelo-Nordhorn.
H.Aasma.
- 19 De vlinderwereld rondom het kanaal Almelo-Nordhorn.
H.J.A.Horsthuis.
- 25 Geschiedenis van het kanaal Almelo-Nordhorn.
J.A.den Ouden.
- 29 Herinneringen van een brugwachtersdochter.
H.Aasma.
- 37 De vegetatie langs het kanaal Almelo-Nordhorn.
H.Stoltenkamp.
- 43 Jeugdherinneringen aan het kanaal.
J.A.den Ouden.
- 47 Namen noemen.
H.Boink.
- 53 Het verhaal van een schippersdochter.
H.Aasma.

Decoratief gevelteken uit Groot Agelo.
Zuiver versierende vormgeving waarin
mogelijk nog het H.Hartmotief is toe-
gepast. Tweede helft negentiende eeuw.
Getekend in 1955.

J.Jans.

Bij wijze van uitzondering dit keer een themanummer, dat handelt over het 100-jarige kanaal Almelo-Nordhorn, eigenlijk het kanaal Almelo-Pruisische grens, zoals het aanvankelijk ook heette.

We zijn geen voorstander van typische themanummers. Maar het feit dat rond dit kanaal vele geschiedkundige, volkskundige en natuurkundige beschrijvingen zijn te maken, leek de redactie goed deze aflevering van 't Onderschoer toch maar als themanummer te laten verschijnen.

In dit Onderschoer vertellen verschillende mensen uit Denekamp hun herinnering, ervaring en belevenis over en met dit kanaal Almelo-Nordhorn. Zo lezen we het verhaal van een brugwachter, de herinnering van een schippersdochter, de belevenis van de zoon van een brugwachteres, jeugdherinneringen aan het kanaal, een verhaal over vlinders en een artikel over mossen. Vanzelfsprekend ontbreekt een stukje geschiedschrijving niet, terwijl het artikel "Namen noemen" een eerbetoon wil zijn aan al die naamlozen, die het kanaal op de schop hebben gehad, de polderwerkers.

Dat dit kanaal voor de scheepvaart, waarvoor het toch

bedoeld was, nooit erg veel heeft betekend, zal de lezer wel duidelijk worden. Dat neemt niet weg dat het kanaal geen waarde zou hebben voor ons. Integendeel, durf ik te stellen. Het kanaal Almelo-Nordhorn heeft een zo boeiende en zeer gevarieerde flora dat het gerekend kan worden tot de meest beeldbepalende gebieden in het landschap van Noord Oost Twente, dat het doorsnijdt. Welk een fleurige bloemenpracht laat het kanaal, dat gaandeweg van vaarweg een natuurparadijs is geworden, ons niet elk jaar opnieuw zien? Talloze mensen genieten ervan langs dit stille kanaal te fietsen, hier en daar een visser ontmoetend. De natuurminnaar doolt er rond met waardering voor de vaak zeldzame flora en fauna, die de stijle oevers van dit kanaal herbergt. Het kanaal heeft nog meer te bieden, de karakteristieke ophaalbruggen, de prachtige dubbele sluis bij Reutum en niet te vergeten het in 1987 gerestaureerde Dinkelsluizengebouw in Denekamp. Voorbeelden van industriële archeologie, staaltjes van techniek uit een tijd, die achter ons ligt en die dit kanaal maken tot een levend monument, dat het meer dan waard is te koesteren, te beschermen en vooral om te bewaren opdat ook generaties na ons er nog van kunnen genieten.

In lente, zomer en herfst, wanneer de bomen dorrend staan te wachten op de winter. Want wat gebloeid heeft houdt herdenking tot genot.

Telkens weer opnieuw boeit ons dit kanaal Almelo-Nordhorn dat vooral een oord wil zijn voor natuurminnaars en rustzoekers. Probeert u het de komende tijd zelf maar eens met fiets- of wandeltocht, waarbij een bezoek aan de tentoonstelling, welke onze stichting over dit kanaal in museum Huize Keizer te Denekamp heeft ingericht, eigenlijk niet mag ontbreken. Graag willen we u daar begroeten.

Geern töt tookn moal.

H.Boink.

Denekamp, 15 mei 1989.

NIEJS VAN T HEEMHOES

In deze rubriek wordt u door bestuur en redactie op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen binnen de Stichting Heemkunde. Ook kunt u hierin o.m. nieuws vinden van werkgroepen, van excursies, lezingen en tentoonstellingen.

PROFICIAT

Van harte willen we ons medebestuurslid, de heer H.A. Benneker, gelukwensen met de hem op Koningsdag toegekende Koninklijke onderscheiding, waarbij we ook mevrouw Benneker willen betrekken. Herman Benneker is door Hare Majesteit benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau. Het bestuur is verheugd met deze "ridder" in haar midden.

H.Boink.

DE KANAAL-EXPOSITIE

Op woensdag 7 juni 1989 opende burgemeester Willeme in museum Huize Keizer de expositie over het nu een eeuw bestaande "Kanaal Almelo-Pruissische grens". Het was ongeveer 15 jaar later dat het gedeelte op Duits gebied klaar kwam. De expositie is te bezichtigen tot begin september 1989. Tegelijk met de expositie kunt u ook het dia-klankbeeld over hetzelfde kanaal bekijken. Bij de samenstelling van dit

dia-klankbeeld is hulp verkregen van de heren G.Timmer en P.Wiefferink.

De dia-serie is later ook nog te zien in Weerselo en in het arboretum in De Lutte. De werkgroepen van de Stichting Heemkunde, die deze expositie hebben voorbereid en ingericht, deden dit o.m. door middel van oude en nieuwe foto's, krantenberichten, archiefstukken, maquettes van een ophaalbrug en delen van het kanaal, oude gereedschappen en tekeningen. Verder is hierbij ook onze visie over de toekomst van het kanaal duidelijk gemaakt. Kortom als het verleden of de toekomst van dit kanaal u ook maar iets interesseren kunt u een bezoek aan museum Huize Keizer deze zomer beslist niet overslaan.

H.Asma.

EXCURSIE LANGS KANAAL ALMELO - NORDHORN

Naast andere manieren waarop aandacht besteed wordt aan het kanaal Almelo-Nordhorn zal de

werkgroep flora en fauna in juli van dit jaar een avond-excursie organiseren langs dit kanaal. Hierbij zal vooral aandacht geschonken worden aan de bloemenpracht tussen de Nordhornsestraat en de grens met Duitsland. Voorbijkomende vlin- ders zullen niet onopgemerkt blijven.

Op dinsdag 18 juli 1989, 's avonds om zeven uur, kan men vertrekken vanaf Hotel Bekhuis, Nordhornsestraat 137, op de fiets en onder leiding van de heer J. Bruns.

H.A. Meek.

DE VOORJAARSBIIJENKOMST

In aanwezigheid van een be- hoorlijk aantal donateurs en introducees opende bestuurs- lid H. Benneker, bij afwezig- heid van onze vice-voorzitter, deze bijeenkomst op dinsdag- avond 25 april 1989 in zaal Knippers te Denekamp. Na een welkomstwoord en enkele mede- delingen gaf Benneker het woord aan de heer F. Eijssink, reservaatbeheerder in dienst van Staatsbosbeheer. Deze vertelde aan de hand van een grote serie dia's vele bij- zonderheden over heide; het ontstaan ervan, de functie en de diverse pogingen die worden gedaan om de schaarse heide te behouden of te laten terug- keren. Dat gebeurt ondermeer door het laten grazen van scha- pen of runderen, door afbran- den en afplaggen op grotere of kleinere schaal van verwaar- loosde heide. Ook de overige flora die in en nabij de heide voorkomt kreeg de volle aandacht, even- als de vogels, vlinders en in- secten die er vertoeven. Vóór de pauze behandelde Eijssink de heide op de droge grond en erna de natte heide. Zijn lezing spitste zich toe op de situatie van de heide in en rond Denekamp. Na af- loop van zijn leerzame en in- teressante lezing, die met

volle aandacht door de aanwe- zigen werd gevolgd, beantwoor- de de heer Eijssink nog enige gestelde vragen over het be- handelde onderwerp. Om goed tien uur sloot de heer Benne- ker deze geslaagde voorjaars- bijeenkomst.

H. Asma.

METELN - DENEKAMP

Fietstocht 1 mei 1989.

Aan de fietstocht van de Hei- matverein Metelen, welke op maandag 1 mei 1989 (in Duits- land een vrije dag) is gehouden in de omgeving van het Lutter- zand, is ook door twaalf leden van werkgroepen deelgenomen. Het zonnige weer heeft er toe bijgedragen dat het een fijne ontspannen middag is geweest, aldus een deelnemer.

Vakantie-uitwisseling kinderen.

De gezamenlijke vakantie-uit- wisseling van kinderen is dit jaar op woensdag 19 juli, wan- neer kinderen uit Metelen naar Denekamp komen en op woensdag 2 augustus, als kinderen uit Denekamp naar Metelen gaan. Bij de organisatie hiervan wordt net als voorgaande jaren, medewerking verleend door de Stichting Gemeenschapswerk Denekamp.

Dit jaar kan een groep van vijftig kinderen uit Denekamp- dorp met een bus (kosteloos) naar Metelen. De bus wordt be- schikbaar gesteld door de Rabo-bank Denekamp, waarvoor hartelijk dank.

Alt Stadtfest.

Op zondag 13 augustus 1989 is er in het centrum van Metelen het jaarlijkse Alt Stadtfest. Belangstellenden uit Denekamp zijn van harte welkom.

Pätkesfahrt.

Op zaterdag 26 augustus 1989 is in Metelen de jaarlijkse volks- fietstocht; Pätkesfahrt, zoals

ze dat noemen. Dit is een mid-dagfietsocht van ca. 25 km in/ rond Metelen, waaraan ook door mensen van Heemkunde kan worden deelgenomen. Vorig jaar waren we daar met veertig personen, waarbij voor vervoer inclusief fiets, was gezorgd. Of dat nu ook weer gebeurt is afhankelijk van de belangstelling die daarvoor is. Informatie hierover is te verkrijgen op 't Heemhoes.

Plagemansmolen Metelen.

De openingsdagen van het molen-museum en zagerij "Plagemans-mühle" zijn op de zondagmiddagen: 2 juli, 6 augustus, 3 september, 1 oktober en 4 november. De toegang is gratis.

H.Boink.

NIEUWE AANWINSTEN

In het eerste kwartaal is de bibliotheek met de volgende boeken aangevuld.

Ons eigen land rond de eeuw-wisseling (fotoboek) nr.736.

Gemeinde Denekamp, werkstuk Jugendgruppenleiterseminar Emlichheim. nr.737.

St.Nicolaas in de Nederlanden, verslag tentoonstelling. nr.738.

Krönnenzommer (gedichten in het Twents). nr.471.

Wandelgids van Denekamp.nr.472. Singraven. nr.473.

Gebarenliedjes. nr.474.

Zonnewijzer 1939. nr.475.

Zonnewijzer 1940. nr.476.

Zonneboek 1947. nr.477.

St.Nicolaas in de Nederlanden (gids bij tentoonstelling). nr.478.

Levensvreugde (schoolboek plant dierkunde). nr.479.

Unser Kreis 1989 (Jahrbuch für den Kreis Steinfurt). nr.480.

Handleiding bij het onderwijs in de schrijfkunst. nr.481.

Heldendaden, deel 2 (geschiedenisboek uit 1872). nr.482.

Der letzte Gang - De laatste gang. nr.483.

De marke Dulder. nr.484.

D.Asma-ten Broeke.

SCHENKINGEN

Het afgelopen half jaar zijn de volgende schenkingen ontvangen (tot 1 mei 1989).

* Van fam.Dingeldein, Denekamp: boek Handleiding bij het Onderwijs in de Schrijfkunst.

* Van Pastor Heuven, Denekamp: boek St.Nicolaas in de Nederlanden.

* Van Heimatverein Metelen: boek "Unser Kreis Steinfurt" 1989 en Meteler Heimatkalender.

* Van dhr.Niehof, Denekamp: 5 oude ansichtkaarten Denekamp.

* Van H.Mensink, Denekamp: boek Heldendaden te land 2e deel (geschiedenisboek uit 1872).

* Van J.Gortemaker, Denekamp: diverse jaargangen van het Weekblad Wielersport en medailles "meesterronde Denekamp" 1977/1984.

* Van familie Kooiker, Denekamp: H.Hartbeeld.

* Van W.Beekman, Denekamp: doos boeken en tijdschriften.

* Van fam.Kole, Hengelo(0): 2 knipmutsen.

* Van fam.Nolten, Denekamp: 2 boekjes en tijdschriften.

* Van fam.Kamphuis, Denekamp: archiefmateriaal.

* Van fam. Broenink, Denekamp: diverse boeken en voorwerpen.

* Van dhr.Eertman, Denekamp: kleeheranger met vermelding: "Manufacturen Alex Salomons

Denekamp-Confectie".

- * Van mevr. Reuver-Eppink, Denekamp: collectie boeken w.o. 6 delen wereldgeschiedenis, 6 delen geschiedenis der wereld, 700 jaar wereldgeschiedenis, 3 boeken over geschiedenis, 3 boeken over natuur, 12 boeken over Godsdienst, 3-delige encyclopedie van het Katholicisme en 9 boeken over Twente of in het Twents.
- * Van mevr. Van de Woude-Van de Horst, Denekamp: foto's Kanaal Almelo-Nordhorn; foto's Baily-brug over Kanaal Almelo-Nordhorn; foto brugwachtershuis.
- * Van dhr. G. Lohuis, Denekamp: 1 foto.
- * Van dhr. J. Grobbe, Oldenzaal: enkele dozen met kranteknip-sels vanaf 1963 gerangschikt per jaar en onderwerp; map paasfolklore 1958-heden.
- * Van mevr. Mensink, Denekamp: serie foto's Denekamp en muziekboeken, map met voordrachten.

J.A. den Ouden.

NIEUWE DONATEURS

Sinds de vorige aflevering van 't Onderschoer hebben we 25 nieuwe donateurs mogen inschrijven, terwijl er drie zijn overleden. Het totaal aantal komt hiermee op 781.

B.J. Broekhuis, Jonkershoesweg 5, Lattrop-Breklenkamp; J.G. Peters, Hoofdstraat 15, Lattrop-Breklenkamp; G. Ensink op Reimer, Nijenhaerweg 19, Beuningen; J.B.G. Koehorst, de Bleek 3, Denekamp; H. Brandehof, Utrechtseweg 434 Doorwerth; R.F.A. Rorink, Prossinkhof 30 Oldenzaal; J.N. den Ouden, Boterbloemstraat 1, Denekamp; H.J. Kamphuis, Aronskelkstr. 16 Denekamp; A. Veldscholten, Asterstraat 30 Denekamp; J. B.H. Broekhuis, Asterstraat 27 Denekamp; A.J.M. Groeneveld,

Anemoonstraat 26 Denekamp; J.G. Rerink, Ottershagenweg 31 Lattrop-Breklenkamp; A.H. Boswerger, Spanker 42 Loosdrecht; R. Baanstra, Aronskelkstraat 23 Denekamp; G. Lukens, Rodenmorsweg 3 Denekamp; M. Gosemeyer, Anna Paulownastraat 10 Arnhem; B. Snoeyink, Smithuisstraat 38 Ootmarsum; M.M. Knippers, Proveniersplein 7^B Rotterdam; J.H.L. Steffens, De Bleek 5 Denekamp; A. Groener, Diepen-goor 14 Denekamp; M.H.H. Weus-tink, Mr. Muldersstraat 23 Denekamp; L. ten Oever, Spol-manweg 2 Oud Ootmarsum; Mevr. M.A.G. Heming, de Roerdomp 56 Denekamp; G. Tukkers, Aronskelkstraat 24 Denekamp; A.H.J. Berning, W. Wegewartstraat 12 Denekamp; L. Meyer, Begoniastr. 8 Denekamp.

J. Zanderink.

VOORJAARSEXCURSIE SINGRAVEN

Echte natuurliefhebbers laten zich door een beetje regen niet "uit het veld slaan". Dit bleek duidelijk op de ochtend van de 23ste april 1989. Maar liefst veertig mannen en vrouwen en kinderen, voorzien van laarzen en regenkleding, gingen onder leiding van ondergetekende de prachtige natuur van Singraven verkennen.

Een typische Dinkelvogel als de grote gele kwikstaart verwelkomde de deelnemers. Vele soorten bosvogels gingen hem na, zoals het zwartkopje, de zanglijster, het winterkoninkje, de alom aanwezige tji-tjaf, de melancholieke roodborst en de vink met zijn vinkeslag.

Voor velen was het een ervaring mee te maken dat men vogels kan onderscheiden aan hun zang. Toch voelden de meesten zich aangesproken door de vogels die zich lieten zien, zoals de schuwe zwarte specht, de wulp, het goudhaantje, de prachtige gekraagde roodstaart en de heggemus. Onderweg kon men ook vaststel-

len dat bosanemoon en klaverzuring goed te onderscheiden zijn en dat in de lagere delen van Singraven de berg(!) vlier bloeit.

Het enthousiasme van de deelnemers "dwingt" de werkgroep flora en fauna deze voorjaarswandeling in de komende jaren te herhalen. Wij overwegen zelfs in juni nog eens zo'n ochtendwandeling te organiseren, wanneer er naast vogels meer soorten planten zijn en wanneer vooral ook vlinders onze aandacht vragen.

H.A.Meek.

WERKGROEP GESCHIEDENIS

Ook in de afgelopen periode kreeg de expositie rond het 100-jarige kanaal Almelo-Nordhorn de meeste aandacht. Verzamelen en kopiëren van gegevens over het onderwerp en het uitwerken van gehouden gesprekken tot verhalen voor 't Onderschoer en andere uitgaven.

Verder zijn de laatste tijd vanuit onze werkgroep verschillende panden en situaties in Denekamp, die zouden verdwijnen of veranderen, op foto en dia vastgelegd. Ook het houden van gesprekken en het op cassetteband vastleggen ervan werd de afgelopen tijd voortgezet.

Inmiddels zijn we ook van start gegaan met het zoeken en bijeenbrengen van gegevens en materiaal voor de exposities die we in de komende drie jaar willen organiseren. In 1990 over de situatie in Denekamp 50 jaar geleden (in 1940). In 1991 over het weer en de gevolgen als overstromingen, stormen, zachte en strenge winters, slechte of uitzonderlijk goede oogsten en hittegolven. Omdat in 1992 de grenzen verdwijnen in de Europese Gemeenschap willen we in dat jaar een expositie houden over grenzen, maar dan wel in

een ruimere betekenis dan alleen landsgrenzen.

Als u dan weet dat we ook nog bezig zijn met een Denekamps "oorlogsboekje", dat volgend voorjaar uit moet komen en met een databoekje, dan merkt u wel dat we als werkgroep "nog wa eavn vedan könt".

H.Asma.

EXCURSIES

De excursie, die we gewoonlijk in de voor-zomer houden, is dit jaar in de herfst. Overigens heeft het bestuur besloten vanaf 1990 twee excursies per jaar te organiseren en wel één waar het cultureel aspect duidelijk de boventoon voert, terwijl de ander een meer recreatief karakter zal dragen. Er zal in elk geval naar gestreefd worden, komend jaar een excursie te organiseren naar het klooster Thüne in Duitsland.

Op zondagmiddag 1 oktober 1989 en niet zoals eerder aangekondigd is 24 september 1989, gaan we naar Löningen in het Oldenburgerland in Duitsland. Löningen ligt aan de rivier de Hase en telt 12.000 inwoners, verdeeld over vier kerkdorpen. Er zijn verschillende bezienswaardigheden van een zeer statige en indrukwekkende oude hallenkerk tot een zeer modern raadhuis. Die middag zijn we de gasten van de Heimatverein Löningen, welke ons daarvoor heeft uitgenodigd.

We reizen per bus, die om precies 12.30 uur vertrekt vanaf het marktplein te Denekamp. Verwacht wordt tegen 14.30 uur in Löningen te zijn. Er wordt naar gestreefd om rond 20.00 uur weer in Denekamp te zijn.

De buskosten zijn f.10,- per persoon; tot 16 jaar f.5,-. Aanmelden op 't Heemhoes, Kerkplein 4, tot 22 september

1989. De kosten dienen bij opgave te worden voldaan.

H.Boink.

NAJAARSBIJEENKOMST

De najaarsbijeenkomst is op maandag 13 november 1989 in Zaalencentrum Knippers te Denekamp en begint om 19.30 uur (dus niet om 20.00 uur).

Die avond zal door de Heimatverein Metelen een 1½ uur durende historische film vertoond worden over de aard en de gebruiken van de bewoners en het platteland aldaar.

Zoals gewoonlijk is de toegang vrij voor donateurs; introducees zijn hierbij graag welkom.

H.Boink.

MILIEU

Een van de doelstellingen van onze stichting is het ijveren voor een gezond milieu, waarin het voor mens en dier goed vertoeven is, vooral ook na vandaag. Komende generaties hebben evenwel recht op een leefbare aarde. Dat was o.a. voor het bestuur aanleiding om in februari 1988 de gemeente Denekamp te vragen meer activiteiten te ontwikkelen ter bevordering van de inzameling van klein chemisch afval als batterijen. Ruim een jaar later kregen we (positief) bericht van de gemeente, waarin de wenselijkheid wordt omschreven de inzamelingsmogelijkheden uit te breiden. Inmiddels is gestart met de gifbus, die eens per maand een ronde doet door de gemeente om klein chemisch afval van vaste plaatsen af te halen. Daarnaast zijn er volgens de gemeente vergevorderde plannen om via de schooljeugd batterijen te gaan inzamelen, terwijl dit daarnaast ook

via winkels zal worden bevorderd.

We zijn blij met deze door de gemeente ontwikkelde activiteiten. Het is vooral ook een goede zaak dat daarbij de jeugd wordt betrokken. Zo kunnen zij al jong worden de hoeders van hun eigen generatie.

H.Boink.

BROCHURE ST.NICOLAASTOREN

Door de Beierclub te Denekamp is een fraaie brochure uitgebracht over de St.Nicolaastoren te Denekamp. De brochure geeft uitgebreid informatie over het ontstaan van de St. Nicolaaskerk, de toren, de klokken en natuurlijk over het beieren en luiden. De brochure is verkrijgbaar tijdens rondleidingen in de toren alsmede bij dhr.J.Wintels, Nordhornsestraat23 te Denekamp. Kosten: één gulden.

H.Boink.

BLIK IN VOLGEND ONDERSCHOER

In de volgende aflevering van 't Onderschoer, dat tegen 1 oktober 1989 zal verschijnen, kunt u o.a. lezen over klöpkes, uit de kerkgeschiedenis van Lattrop, van Neugers en Meuters, jeugherinneringen van een oud-Denekamper en een artikel over zuivelfabrieken in Nederland. Tevens wordt in dat nummer uitgebreid aandacht geschonken aan de door onze Stichting gebouwde replica van de St.Nicolaaskerk te Denekamp, welke in mei 1989 is aangeboden aan Metelen bij gelegenheid van het 1100 jarig bestaan.

H.Boink.

VOOR U, DOOR U

Deze rubriek is bedoeld als contactmogelijkheid met en voor onze lezers, waarbij met name gedacht is aan vragen, opmerkingen en suggesties. Daarnaast biedt deze rubriek de redaktie ook de mogelijkheid vragen aan u te stellen.

Deze rubriek is een goede mogelijkheid voor onze lezers om hun opvatting over 't Onderschoer en over heemkunde kwijt te kunnen. Tevens kunt u hierin tips geven. Voor ons is dit een mooie gelegenheid om wat te kunnen vertellen over bijzonderheden, die we op de een of andere manier de afgelopen periode hebben meege maakt of gelezen.

Zo was op 16 april 1989, tijdens het Nationale Museumweek-einde, op 't Heemhoes de heer Bernhard Suskind, geboortig uit Lingen, thans wonende in New York. Bernhard Suskind is een kl.zoon van Abr.Suskind die voor de oorlog in Denekamp woonde en hier ook bekend was als 't Heerke. Bernhard Suskind is in de oorlog via Buchenwald, waarnaar hij was gedeporteerd en Zweden, naar Amerika gegaan. Via Normandië kwam Suskind weer in Europa, waar hij de bevrijders nog heeft bijgestaan.

Met zijn Amerikaanse vrouw heeft hij dezelfde weg nog weer eens gevolgd. Daarbij deed hij ook Denekamp aan om

gegevens van zijn familie te zoeken. Tot zijn grote vreugde vond hij op 't Heemhoes alle informatie tot 1821, waarmee hij via Lingen, waar hij tijdelijk verbleef, weer naar de Verenigde Staten kon terugkeren.

Een erg mooi initiatief vinden we het bericht in de Twentsche Courant van 25 maart van dit jaar, waar we lezen dat in Berghum bij Denekamp een nieuw Mariakapelletje wordt opgericht. Inmiddels is het 2½ meter hoge en 1½ meter brede wegkapelletje er aan de Berg-hummerstraat tegenover 't Goor.

Het initiatief daartoe was afkomstig van de Denekampse fietsenmaker Hennie Mensink (overigens een getrouw donateur van onze stichting). Deze fraaie aanwinst voor Berghum werd gebouwd door B.Blokhuis uit Denekamp, die daarbij hulp heeft gehad van zijn zoon en zijn broer.

We hebben nog aardige en typische uitdrukkingen gehoord. Misschien kent u ze (nog), wellicht ook niet.

n Dronkn kat en n nuchter kalv valt nooit wat kapot.

Ie bint ja ne kiek-in-de-wearld.

Wat bin ie toch ne klearmaakr.

En wat is dan "n klungelgat"; en wie weet wat met "freanske" bedoeld wordt?

Van de heer B.J. Rolink, die destijds werkte op de zuivelfabriek "de Volharding" te Denekamp ontvingen we een artikelje over zuivelfabrieken in Nederland, waarin hij vertelt over de prijs die de fabriek in 1922 in de wacht wist te slepen op de land- en tuinbouwtentoonstelling in 1922. In de volgende aflevering van 't Onderschoer kunt u het lezen.

Een bericht van 5 augustus 1848 (140 jaar geleden).

"Allerwege ontwaart men thans in Twenthe, de aardappelen-epidemie, hier in eene mindere mate; zij schijnt zich evenwel tot nog toe enkel bij het loof te bepalen, daar aan de vrucht zelve nog niets van dien aard ontdekt is. Het is te hopen, dat het hierbij blijven moge, daar alsdan de gegronde hoop bestaat op een zeer voordeelige aardappelen-oogst. De rogge, die geacht kan worden binnen te zijn, werd deze zomer door het gezegendste weder begunstigd. Hoeveelheid en deugdzaamheid zijn uitmuntend. De garsten haverbouw op de hooge gronden der eschen is minder voordeelig; daarentegen is die der lagere streken meer gunstig. De boekweit, zoo wel die op zand als veengrond, levert al-

lerwege, door haren heerlijken bloei een schoon treffend gezicht op. Mogt de oogst aan den ruimen bloei beantwoorden! Andere vruchten als: groote-paarde- en andere boonen, be-loven veel. De vlasbouw is mede vrij gunstig. Minder gunstig, hoewel voldoende, kan de hooibouw gerekend worden, welks minder gunstigheid men algemeen voor de hooge landen, aan de te vroege en groote droogte toeschrijft; terwijl men als oorzaak voor de lagere en langs de rivieren en beken gelegene weiden hooilanden opgeeft, dat zij gedurende een paar jaren des winters en in het voorjaar niet genoegzaam bewaterd zijn geworden. Echter schijnt dit onontbeerlijk veevoeder vergoed te worden, door het migvuldige stroo, vooral dat der rogge; uit alles blijkt dus, dat de bewoner van Twenthe zich dankbaar in eenen gezegenden oogst verblijden mogen. Dat er een ongestoord genot zijn deel van zij".

Samenstelling H. Boink.

Wees nooit een zo goede vriend van het verleden, dat je de hoop op de toekomst verliest.

Jan Jans (1893-1963).

JOHAN SPEKHORST VERTELT OVER HET KANAAL ALMELO-NORDHORN

Op de plaats, waar ik nu woon, stond vroeger een brugwachterswoning en de bewoners ervan hadden de zorg voor de Nosseltbrug, de vroegere ophaalbrug nummer 13 in de straatweg Denekamp - Ootmarsum.

Enkele jaren na de opening van het kanaal tot aan de Duitse grens woonden daar mijn grootouders van moeders kant, Hermanus Mulders en zijn vrouw. Mulders die ook wel Lumet werd genoemd, kwam van Weerselo en was de zoon van een kleine boer. Mijn grootmoeder was van Keizer en kwam uit Delden.

Nadat ze getrouwd waren, zijn ze begonnen in een huis met de naam "Kanaalzicht" bij sluis 4, dat er ook nu nog staat. Omstreeks 1892 hebben ze het hiervoor genoemde brugwachtershuis gepacht. Vroeger werden deze woningen voor zes jaar verpacht, waarvoor men kon inschrijven. De hoogste bieder kreeg het vervolgens voor zes jaar toegevozen.

Mijn grootvader had vroeger een beurtvaart op Almelo, dat betekende dat hij met zijn schip een geregelde vrachtdienst tussen Denekamp en Almelo onderhield. Twee à drie maal per week voer hij naar Almelo, waar hij allerlei zaken haalde en bracht, die tegenwoordig per vrachtwagen worden vervoerd. Zo haalde hij bijvoorbeeld kruidenierswaren en meel voor de winkeliers en bakkers van Denekamp. De spullen werden thuis afgeladen en vervolgens met paard en wagen in het dorp uitgevent. Dat venten deed grootvader Mulders ook zelf, want behalve een schip bezat hij een aantal paarden en een wagen. Verder had hij een knecht, Frederik Groener, beter bekend als "plaankn Frederik". Ze vertrokken met hun schip, dat door een paard getrokken werd, 's morgens al heel vroeg uit Denekamp, zo tegen half vier.

Zodoende kwam de bediening van de brug meestal voor rekening van mijn grootmoeder.

In die tijd stond er op de straat bij ons een tolhek, dat mijn grootmoeder ook bediende. Daarnaast hadden ze nog

een cafeetje met "bierverlof", zoals dat toen heette. Tenslotte handelden ze ook nog in turf, zodat je dus wel na kunt gaan dat grootmoeder het flink druk gehad heeft. In 1898 heeft grootvader Mulders de boerderij Kampstie gekocht en is toen met de beurtvaart opgehouden. Niemand heeft dat toen overgenomen, dus was het met de beurtvaart op Almelo van toen af afgelopen.

Toen mijn grootvader de boerderij kocht, had die zeven jaar leeg gestaan en was dermate verwaarloosd dat tot in de slaapkamers de konijnenholen zaten. Voordien had er een familie Hakenberg gewoond, waarvan de kinderen, nadat de ouders waren gestorven, naar De Lutte zijn vertrokken. Waarom ze daar naartoe zijn gegaan weet ik niet. Misschien waren de kinderen nog jong en zijn ze door familie in De Lutte opgenomen. In elk geval bleef de boerderij leeg en verlaten achter.

Vóór de Hakenbergs woonde er de familie Kampstie waar de boerderij nog steeds naar genoemd wordt. In 1838 woonde er nog een Kampstie. In de tijd dat de boerderij leeg stond liep Roessingh Udink, die toen op Singraven woonde, er geregeld rond, zo heb ik vaak gehoord. Die wilde de boerderij eigenlijk wel kopen maar de landerijen waren te erg verwaarloosd naar zijn mening. De boerderij, zo vond Roessingh Udink, was nog wel op te knappen. Het erf grensde aan het landgoed Singraven en zo zou hij dit er mooi en voor weinig geld bij aan kunnen plakken.

Toen mijn grootouders in 1898 vertrokken uit het brugwachtershuis, moest er dus ook een andere brugwachter komen. Waarschijnlijk hebben er tot het jaar 1907 twee verschillende families gewoond, maar namen weet ik er niet van. Mijn vader vertelde wel eens dat er in die tijd ook een weduwe met een zoon heeft gewoond, die uit Drenthe afkomstig was. De ene familie was orthodox-gereformeerd, van een in deze streken weinig voorkomende richting. Men hield zijn godsdienstoefeningen in de voorkamer van het huis, waarin wij dus later woonden. Deze werden dan ook bijgewoond door anderen uit de buurt, want in die jaren woonden er nog enkele families meer aan het kanaal, die deze religie aanhingen.

In 1907 kwam de familie Droste vanuit Ootmarsum naar "onze"brugwachterswoning. En met de familie Droste kwamen toen ook mijn vader en zijn zuster mee. Dat zat als volgt

in elkaar. Mijn vader is geboren in Deurningen bij Hengelo. Mijn grootvader van vaders kant was ploegbaas bij de spoorwegen en werkte aan het baanvak Hengelo-Oldenzaal. Later toen hij het baanvak Oldenzaal-Bentheim kreeg toegewezen, zijn mijn grootouders naar De Lutte verhuisd. In die tijd had je overal wachthuisjes met spoorbomen bij spoorwegovergangen, zelfs nog bij zandwegen. Mijn grootmoeder was wachteres in de Koppelberg, daar waar de spoorweg zo diep door het land gaat. In 1901 is mijn grootmoeder bezig geweest om de spoorbomen te bedienen. Ze had toen een kloek met kuikens, die op een gegeven moment te dicht langs de spoorlijn liepen. Toen ze die weg wilde jagen is ze gegrepen door een passerende locomotief, waarbij ze verongelukt is. Mijn grootvader bleef achter met zes kleine kinderen. Twee ervan, dat waren mijn vader en zijn zuster, zijn toen opgenomen door een oom in Ootmarsum, dat was Droste en deze was gehuwd met de enige zuster van mijn grootvader, Anna Spekhorst. Bij dat kinderloze echtpaar, dat woonde aan de Dusinkweg in Agelo, wat verder dan café Rouwers, is mijn vader zodoende opgegroeid. Het echtpaar woonde op een boerderij, tevens tolhuis, waarvan de bekende Ootmarsumse familie Engels de eigenaar was. In 1907 verhuisde het echtpaar dus naar het brugwachtershuis bij de Nosseltbrug. Droste was, evenals later mijn vader trouwens, provinciaal wegwerker.

de bediening van de brug

De brugbediening stond in al die jaren al op naam van de vrouw, eerst op die van Anna Droste-Spekhorst en vanaf 1929 op die van mijn moeder. Ze werden officieel aangesteld. Mijn vader is in 1922 in dienst gekomen van de provincie, maar kreeg pas in 1928 de vaste aanstelling. In 1929 zijn mijn ouders getrouwd en toen is mijn moeder meteen brugwachteres geworden. Ze is dat gebleven tot aan haar dood. Het betekende niet dat ze ook altijd zelf de brug bedienden, de beide vrouwen. Bij Droste hadden ze een dienstbode die het meestal deed en bij ons was dat ook vaak het geval. Later, toen mijn broer en ik wat groter waren, deden wij het vaak. Mijn moeder deed het maar weinig, want ze had er een gruwelijke hekel aan en bovendien had ze veel last van haar arm. Ze beschouwde de hele brugbediening als een blok aan haar been. Het was eigenlijk geen werk voor vrouwen.

De bruggen liggen allemaal precies noord-zuid en wanneer zo'n brug omhoog was gedraaid tijdens een flinke noorderlijke of noord-westelijke wind, was ze bijna niet meer naar beneden te krijgen. Er zaten contra-gewichten aan de brug, waarvan je er een of meer kon afhalen of er bij kon aan hangen, naargelang de zwaarte van de brug. Bij langdurig vochtig weer was ze uiteraard een stuk zwaarder dan bij aanhoudende droogte. Die contragewichten waren gietijzeren platen van 5 à 10 kg met een ovale vorm. Met een grote, speciale sleutel moest er een moer losgedraaid worden en vervolgens kon men er één of meer van die platen afhalen of erbij hangen.

Vroeger moesten de bruggen omhoog worden getrokken, later konden ze worden opgedraaid met behulp van een lier met overbrenging en een staalkabel.

Vanaf de eerste oorlogsjaren, toen ik een jaar of twaalf was, heb ik het vaak gedaan en ook mijn jongere broer Herman.

Verder moesten ook de planken op het wegdek van de brug geregeld worden bijgesteld. Van onderzaten die bevestigd met een soort kikkerplaten. Bij langdurige droogte krompen de planken en moesten de kikkers aangehaald worden. De brugwachtershuizen stonden allemaal aan de noordkant van het kanaal. Wanneer een schip passeerde moest de brugwachter (es) eerst over de brug naar de andere kant om vandaar de brug op te trekken of te draaien.

De mensen of de paarden, die het schip trokken, liepen steeds aan de noordelijke kant van het kanaal. Men liep daar over het zogenaamde jaagpad dat tevens zijn diensten bewees aan de toen nog schaarse fietsers. Wanneer de brug geopend werd, moesten eerst de grendels los worden gemaakt en ging er een ketting of rood-witte boom voor de brug over de weg. Omdat de bruggen bediend werden van ongeveer zes uur 's morgens tot zeven uur 's avonds kwam het in de herfst en winter dikwijls voor dat de brug in het donker geopend of gesloten moest worden. Daarom stonden er bij ons in het portaal steeds drie van die ouderwetse stallantaarns (waagnlôchtn) klaar, waar rood glas omzat. Die zetten we dan als waarschuwing voor het langskomende verkeer aan weerszijden van de brug. 's Nachts en op zon- en feestdagen werden de bruggen niet bediend. Het kwam wel eens voor dat, als een schip laag was en diep in het

water lag, de schipper onder een gesloten brug doorvoer, bijv. 's nachts of op een zondag, maar de meeste schippers voeren, ook al om principiële redenen, nooit op zondag. Bij het passeren van een brug of sluis moest een schipper van een schip met een laadvermogen groter dan 50 ton, twee dubbeltjes betalen aan de betreffende brug- of sluiswachter. Voor kleinere schepen betaalde men een stuiver, een dubbeltje of vijftien cent, naargelang het laadvermogen van het betreffende schip. De brugwachter gebruikte voor de inning van het geld een lange stok met een klomp eraan, waarin de schipper het geld kon deponderen. Het geheel deed me denken aan de "klingelbuul" vroeger in de kerk, alleen zat daar in de plaats van de klomp een zakje met een belletje eraan. Je liep dan met die lange stok vaak een eindje mee met het passerende schip, zodat de schipper wat meer tijd had voor de betaling. Sommige schippers gooiden het geld ook wel eens op het muurtje bij de brug of gewoon op straat aan de overkant, zodat je het geld pas kon oprapen nadat de brug weer naar beneden was gelaten. Andere schippers probeerden weleens onder de betaling uit te komen. Dat gebeurde met name als wij, jongens, de brug bedienden. Dan fietste mijn broer of ik snel naar de volgende brug, waar we uiteraard eerder aankwamen dan de betreffende schipper. De brugwachter daar deed dan de brug niet eerder open, nadat er voor beide bruggen was betaald.

Verder zat je nog met de moeilijkheid dat je de brug op de juiste tijd moest openen. Want vele schippers hadden nogal eens haast. Je had schippers die begonnen bij de Dinkel al op de hoorn te blazen om te waarschuwen dat bij ons de brug geopend moest worden. Als je eens wat te laat was met de brug, dan "ging het ervan", want er zaten ruige figuren onder. Opende je de brug wat vroeg, dan stonden de wachtende fietsers en automobilisten te mopperen.

de bruggen

Totaal had je over het kanaal vijftien ophaalbruggen, een vaste hoge brug vlakbij de Duitse grens en verder nog twee draaivonders of voetgangersbruggen, waarvan de ene bij Westerhof lag tussen de bruggen 13 en 14.

Om aan de grens, in de weg Denekamp-Nordhorn te beginnen: Daar had je brug 15, welke werd bediend door Corrie van

der Horst en daarvoor door zijn schoonvader Wassink.

De Noord Deurninger brug in de Lattroppestraat, waar nu Pots woont, werd bediend door Wolbert.

Dan kreeg je "onze" brug of wel de Nosseltbrug, brug 13. Brug nummer 12, de Harseveldsbrug, werd door Damhuis bediend en vroeger door Van Doorn.

Daarna kreeg je de Hunebrug, daar woont nu Beierink, maar vroeger de familie Webbink.

Brug nummer 10 was de Agelerbrug. Daar woonde in vroegere jaren de familie Nijmeijer, die later bij de oude joodse begraafplaats in Denekamp woonde in een boerderij, die er nu niet meer staat.

Bij de brug en de dubbele sluis in Reutum woonde Grevelink. Deze was in full-time-dienst van de provincie en bediende zowel de brug als de sluis. In het brugwachtershuis bij sluis IV en de brug aldaar woonde en woont nu nog de familie Reinders.

Bij de volgende brug woont Koopmans Dien.

In het brugwachtershuis bij de brug in de weg Zenderen-Albergen was altijd een klein café, waar de familie Nijhuis woont.

Van de rest van de bruggen verder richting Almelo weet ik niet zo veel.

De doorvaartwijdte bij de bruggen en sluizen was bijna overal even groot en varieerde van 5,84 meter (sluis V) tot 6,25 meter bij brug nummer 3, de Vriezebrug. De in de dertiger jaren gebouwde, vaste brug in de rijksweg Denekamp-Nordhorn, had een doorvaartbreedte van 10,90 meter. Het vonder bij Westerhof en de hoge houten brug bij de grens zijn er in latere jaren gekomen.

Het vonder op speciaal verzoek van de Noord Deurninger boeren, die er lopend en fietsend overgingen. Bovendien liep bij Westerhof, over de Westeres het zogenaamde kerkpad. Kamphuis had dat vonder gepacht en bediende het. De houten vaste brug bij Schulten aan de grens was zo hoog, dat alle schepen er wel onder door konden.

Bij de ruilverkaveling is deze brug verdwenen, terwijl het vonder al eerder is opgeruimd; het werd bouwvallig en bovendien kwamen er steeds meer auto's en deze moesten toch omrijden.

de brugwachtershuizen

De brugwachtershuizen zijn evenals de bruggen ontworpen

door een Friese architect. Aan de huizen was dat goed te zien. Ze hadden enigszins het model van een Friese boerderij, vóór twee ramen en ook de schoorsteen aan de voorste muur. De huizen waren vrijwel allemaal hetzelfde. Alleen bij Almelo stonden er enkele van een afwijkend model. Deze waren meer aangepast aan de stad en er was wat minder grond bij. Van de overige bewoners namen men aan dat ze er ook nog een beetje bij "boerden". In de oorspronkelijke staat zaten er aan de ene kant twee varkenshokken, daarnaast een WC, en aan de andere kant was een koeienstal, waar plaats was voor drie koeien. Voor die tijd nogal veel. De deel, die helemaal dwars door het huis liep, iets wat ook de Friese boerderijen hebben, had een bakstenen vloer die bij ons later door een betonnen is vervangen. De deel deur was zo groot als een Twentse "niendeur", je kon er met paard en wagen doorrijden. Verder zaten er in de woningen bedsteden, waarin ik zelf nog wel heb geslapen. Mijn vader of Droste al, heeft van de varkenshokken een achterkeuken gemaakt en later is ook de koeienstal weggebroken en is de WC naar de andere kant verplaatst. Daar achter was nog een washok. Op de deel hebben we later een slaapkamer gemaakt voor mijn broer en mij, waarvan ik me herinner dat het er 's winters flink koud was.

Het dak liep laag door, zodat je staande op de grond, bij de dakgoot kon komen. De huizen waren zodanig gebouwd, dat de voordeur aan de kant van de brug zat, dus zo dicht mogelijk bij de brug. Bij ons zat de deur rechts, wanneer je vóór het huis stond en ook de brug zat dan aan die kant. Sommige huizen staan aan de andere kant van de brug, dus links, dan zit ook de voordeur aan de linker-kant. In zo'n geval waren de verschillende vertrekken ook andersom, je kreeg dus een spiegelbeeld van de andere huizen. Vóór aan de huizen zat een uitbouw, met twee kleine ramen erin, waardoor de brugwachter kon uitkijken over het kanaal. Die raampjes zaten er vroeger bij ons ook in, maar in de tijd van Droste en mijn vader, heeft men daar grote ramen geplaatst. Dat moest toen omdat ze in die tijd het zogenaamde bierverlof kregen. In een café was meer licht verplicht. Met de invoering van de nieuwe drankwet, in 1933, werden er zulke hoge eisen gesteld, waardoor er zoveel veranderd en verbeterd zou moeten worden, dat mijn vader met het café gestopt is.

Hij was het café trouwens toch al lang zat; "vot met den pruttel" en zo ging het café aan de kant. De huizen waren eigendom van de Provinciale Waterstaat, die ook het kanaal beheerde en nog beheert. Op het ogenblik zijn alle brugwachterswoningen verkocht en meest eigendom van de bewoners.

kanaalgravers

Vroeger, in de dertiger jaren, liep er geregeld een polderwerker langs het kanaal die beweerde, dat hij nog had meegeholpen bij het graven ervan. Het was een klein mannetje, dat ooknogal veel bij de boeren in de omgeving van het kanaal kwam. Hij vertelde dat hij nog met schop en kruiwagen had meegewerkt. Ik heb wel eens gehoord dat hier verschillende families van kanaalgravers zijn achtergebleven, ondermeer de families Hemme, Heideveld, Van Deth en niet te vergeten de vader van de hier vroeger nogal bekende zwerver Toon de Rooy. Toon vertelde vaak dat zijn vader vroeger aan het kanaal had gewerkt. Ook verschillende toenmalige inwoners van Denekamp hebben wel meegeholpen om het kanaal te graven, 100 jaar geleden, maar de meerderheid van de polderjongens kwam toch wel van elders, voornamelijk uit Holland en Drenthe.

(wordt vervolgd)

Dit verhaal is opgetekend door

H. Asma.

Geen dag is te lang
voor iemand
die werkt.

DE VLINDERWERELD RONDOM HET KANAAL ALMELO-NORDHORN

In verband met het 100-jarig bestaan van het kanaal Almelo-Nordhorn en het tot vlinderjaar uitgeroepen jaar 1989, werd mij gevraagd een artikeltje te schrijven over de vlinderwereld rond dit kanaal.

Ogenschijnlijk kan ik deze wereld typeren met enkele woorden: "Helaas, dat ziet er niet zo best uit!"

Als ik echter mijn aantekeningen, die ik in de loop der jaren over vlinders gemaakt heb, nog eens raadpleeg, kom ik tot de ontdekking, dat de kanaaloevers en de hele omgeving van Denekamp heel wat verschillende soorten rupsen en vlinders opleverden en zelfs nu nog opleveren. Verderop in dit verhaal zult u wel tot dezelfde ontdekking komen.

Mag ik u eerst laten zien, hoe ik tot mijn hobby, de vlinderstudie, gekomen ben?

Reeds als knaap op de lagere school hadden vlinders een grote aantrekkingskracht op mij. In de buurt van die school lag een stuk land, begroeid met de mooiste Rode Klaver, die u zich maar denken kunt. Tientallen Koninginnepages zweefden van bloem tot bloem: een gezicht om nooit te vergeten. Meerdere werden er gevangen, om opgenomen te worden in de vlinderverzameling. Thuis werd de buit nog eens goed bekeken en dan bleek, dat heel vaak de mooie "staart" aan de achtervleugels eraf was, of gebroken. Wel jammer, maar niet zo erg: morgen ving je wel weer een nieuwe onbeschadigde!

Niet alleen Koninginnepages leverde deze weide op. Wat dunkt u van Dagpauwogen, Atalauta's, Disselvlinders en Gehakkelde Aurelia's, om er maar eens enkele te noemen.

Van lieverlede kwam je natuurlijk ook veel andere soorten tegen waarvan je de naam volkomen vreemd was. Boeken over vlinders waren er in die tijd weinig. Het boek in die jaren was van D.ter Haar "Nederlandse Vlinders". Jawel, maar waar moest je het geld voor zo'n kostbaar boek (f.10,-) vandaan halen?

Gelukkig was er één persoon, die je in dezen met woord en daad en kennis kon bijstaan. Die persoon was de altijd klaar staande, bekende meester Bernink van Natura Docet. Met zijn beiden werd dan de onbekende vlinder onder handen genomen en tien tegen één dat de naam te voorschijn getoverd werd.

Naarmate de kennis toenam, kwam de wens naar voren eens vlinders te verzamelen die volkomen onbeschadigd waren. De enige mogelijkheid daartoe was en is : rupsen kweken. Van een leeg margarinekistje -toen nog van hout- werd meer kwaad dan goed een rupsenpaleis in elkaar getimmerd, compleet met glasruit en wanden van horregaas. Nu werden rupsen verzameld. Als leverantierterrein daarvoor was het "Roder Veld" met zijn heide en de omgeving van de "kleimöl", met opslag van wilgen, berken en andere struiken eenjuweeltje. Tientallen soorten rupsen en ook vlinders werden daar ontdekt, verzameld, geselecteerd, bestudeerd en werden tot prachtige onbeschadigde vlinders opgekweekt.

Heel geleidelijk vormde zich in de loop der tijden het derde stadium van de vlinderstudie nl. de kennis van bloemen en planten waarop vlinders hun eitjes leggen en hoe de rupsen leven. Gelukkig bestonden en bestaan daarover wel boeken, vele zelfs in de prachtigste kleuren. We be-doelen de flora. Meestal leverde die wel de naam van de gezochte bloem op.

Vanzelfsprekend ging de kennis van de drie fasen van de vlinderstudie geleidelijk in elkaar over.

Naarmate de bewondering voor de rupsen, vlinders en bloemen groter werd, namen de vertegenwoordigers van deze prachtige schepping door allerlei bekende en onbekende oorzaken helaas sterk af. Zo verdween o.a. de magnifieke Koninginnepage, de prachtig oranjegekleurde Paarlemoervlinder Clossiana Selene: de zilveren maan. Rond 1973 vlogen ze nog volop langs het kanaal. Waar bleef de Rouwmantel, de Gehakkelde Aurelia (werd vorig jaar gelukkig nog gesignaleerd in de tuin van mevrouw Janssen!). Allemaal prachtig gekleurde vlinders, die je op verschillende plaatsen in en om Denekamp kon aantreffen.

Maar gelukkig: er zijn nog veel rupsen en vlinders, die hier wel -nog wel- voorkomen. Wat dunkt u van het Groot Hooibeestje: Coenonympha tullia, dat ik op 25 juni 1979 in het Beuninger Veld ontdekte? Een vlinder die alleen

maar voorkomt in moerassen en venen waar wollegras groeit. Deze biotoop verdwijnt echter steeds meer door ontginning en drainage. Een ontdekking om een gat in de lucht te springen.

Zou ik me nu houden aan de titel van dit vlinderverhaal, dan zou ik u een zeer dorre opsomming moeten geven van gelukkig veel vlinders, die nog wel in en om Denekamp voorkomen. Daarom licht ik er één uit, die in aantal nog steeds toeneemt en er een zeer bijzondere levenswijze op nahoudt. Hier volgt dan de beschrijving van de levenswijze van het Landkaartje: (*Araschnia levana prorsa*).

Dit vlugge dagvlindertje verschijnt al vroeg in het voorjaar, soms al eind april. Als u de kans krijgt het goed te bekijken dan valt zijn bruin met zwart en witte vlekken gespikkelde kleur op. Zijn naam dankt de vlinder aan de onderkant van de vleugels. Die lijkt inderdaad veel op een gekleurde luchtfoto van een of ander landschap. Deze vlinder komt onder twee vormen met geheel verschillende kleuren voor. Die kleur hangt af van het jaargetijde, waarin het eitje gelegd is. Ruim honderd jaar geleden werd dit ontdekt door de Duitse entomoloog (in ectenkenner) G.Dorfmeister. Hij noemde deze ontdekking seizoendimorfisme. Deze aanduiding betekent: het in 2 vormen voorkomen van een vlinder, die afhankelijk van het jaargetijde, een ander kleurenkleed draagt. In dit geval een roodbruine, donkergekleurde voorjaarsvorm en een bruinzwarte zomervorm. Het ontstaan van deze verschillende kleuren zocht men in de temperatuur, waaronder de rupsen opgroeiden. Betrekkelijk snel kwam men er achter, dat de temperatuur echter niet de oorzaak was van de veranderingen in het kleurenkleed. Het duurde evenwel tot ongeveer 1970 voordat het raadsel van het voorkomen van twee vormen van het Landkaartje tot oplossing kon worden gebracht. De entomoloog, die dit wist te ontdekken, was een zekere Müller. Door heel veel onderzoeken van ei, rups en pop van deze vlinder kwam hij tot de ontdekking, dat het ontstaan van of de voorjaarsvorm of de zomervorm volkomen afhangt van de hoeveelheid licht, waaronder de rups opgroeit. Groeien de rupsen van het Landkaartje -ze eten alleen maar brandnetels op bij een daglichtlengte van 16 uur of meer, dan ontstaan er poppen, die na één of twee weken de donkere vlinders leveren. Pas bij zo'n

20°C kruipen ze uit de pop. Groeien de rupsen daarentegen op bij een daglichtlengte van minder dan 16 uur, dan gaan ze als pop een rustpauze in, die duurt tot het volgende voorjaar, waarbij een temperatuur van + 10°C nodig is, om de voorjaarsgeneratie "*Araschnia levana*" te leveren.

Een knappe prestatie van Herr Müller. Aangezien ikzelf vaak aantekeningen maak over het voorkomen van rupsen, vlinders enz. heb ik eens nagegaan of ik van dit alles iets kon vinden in mijn agenda. Ik kwam o.a. tot het volgende:
6 mei 1982: een *Araschnia levana*-vlinderesignaleerd;
3 juni 1982: *Araschnia levana*esignaleerd (voorjaarsvorm);
3 augustus 1982: 'n *Arschnia prorsa* is aanwezig (zomer-vorm).

Tot half juni is de voorjaarsgeneratie nog aanwezig en daarna de (donkere) zomergeneratie.

Eén aantekening wil ik u niet onthouden. In de maanden augustus en september 1982 waren er veel Landkaartjes: vlinders, zowel als rupsen.

Half augustus verzamelde ik zes rupsen van deze vlinder en kweekte ze op een grote weckfles. Op 8 september 1982 verpopten ze zich bijna tezelfdertijd. Ze hingen broederlijk bij elkaar aan dezelfde brandnetelstengels, waarvan ze de bladeren hadden gegeten. Als een grote, dikke komma met de staart vastgehaakt in een spinseltje. Elke pop is ongeveer een centimeter lang. Ze zijn ongetwijfeld opgegroeid in een daglichtlengte van veel minder dan 16 uur. Volgend voorjaar moeten ze dus de vlinders leveren van de roodbruine voorjaarsgeneratie.

Hoe is het verder afgelopen?

29 April 1983: Het eerste Landkaartje -voorjaarsvorm (*Araschnia levana*) kruipt uit de pop; 6 mei 1983: twee popjes komen uit: *Arschnia levana*! 8 mei 1983: weer twee popjes ontpoppen en drie dagen later verschijnt de zesde vlinder. Alle zes vlinders zijn in het voorjaarskleed.

Een rups meegebracht 17 juni 1985 (opgegroeid bij een daglichtlengte van meer dan 16 uur) levert op 17 juli van hetzelfde jaar de zomer-generatie-vlinder: bij zwart af: dus *Araschnia prorsa*. Het experiment van Herr Müller is volkomen bewezen!

28 Juli 1985: op een fietstocht van 4 à 5 km tel ik maar even 31 Landkaartjes, allemaal zomergeneratie en allemaal

op de Berenklaauw.

Mag ik tot de volgende conclusie komen. Er is langs het "oude" kanaal en de hele omgeving van Denekamp nog heel veel te beleven. Geef uw ogen en oren op uw wandel- fiets- of autotochtjes dus goed de kost.

H.J.A.Horsthuis.

Niets fleurt een landschap zo op als gebakken eieren met ham of een bordje langs de weg waarop staat "te koop handgerooid aardappels".

Inde den 28^{en} Maart 1884 N. 149.
Amstelr. 2de Maart 1884

N. 33.
Kanaal Amstelr. Vordhorn

Mits een schrijven van den Hoofdingenieur
van 's rijk's waterstaat te Zwolle ddt 22
Maart 84 n. 4216, blüts mij het verlangen
van Heeren Gedeputeerde Staten van
Overijssel, dat het Rijkspaal zal worden
afgekondigd het verbod om zoden en slaggen
te steken, op de voor den aanleg van het
Kanaal Amstelr. Vordhorn onteigende gronden,
terwijl mij daarbij tevens words opgedragen voor
de bedijde afkondiging te zorgen.

Ik heb mit dien de eer U te verzoeken bevestigd
verbod, zoo dan mogelijk te laten afleggen aan
de herken te Denekamp en Gillinge

De Ingenieur.

H. Hendrik

den Heer Burgemeester

van

Denekamp

Uit: Gemeentearchief Denekamp
(Map ingekomen stukken 1884.)

GESCHIEDENIS VAN HET KANAAL ALMELO-NORDHORN

Toen men in het jaar 1884 begon met het graven van het kanaal Almelo-Nordhorn zal niemand ooit verwacht hebben dat er ruim 100 jaar later een herdenkingsboek over het kanaal zou verschijnen dat als ondertitel meekreeg "Een economische mislukking die bloeit als nooit tevoren". Een bijzonder treffend gezegde.

Voordat begonnen werd met het graven van het kanaal was er al heel wat "water door de Rijn gestroomd".

Reeds in 1829 beijverde de toenmalige burgemeester van Denekamp en heer van Singraven, mr. Johannes Theunis Roessingh Udink (toen 24 jaar oud), zich voor de aanleg van het kanaal.

Pas in 1884 was er een goedgekeurd plan. Roessingh Udink heeft dit echter niet meer kunnen meemaken, hij overleed in 1858.

In 1882 hadden er al aanbestedingen plaatsgevonden, voor het graven van het kanaal, welke echter mislukten omdat de aannemers hoger inschreven dan de begrote aanneemsom. Het project werd in 1884 gegund aan aannemer Piet van Koolwijk uit Heerde, welke als laagste uit de bus kwam voor een bedrag van 794.600 gulden.

Toen het Nederlandse gedeelte op 8 februari 1889 voltooid was, waren de totale kosten opgelopen tot 1,2 miljoen gulden.

Aannemer Van Koolwijk was inmiddels failliet gegaan. In de winter van 1886-1887, toen men gevorderd was tot het Agelerbroek en de Huneborg, was hij verdwenen. Achteraf bleek dat hij met zijn gezin naar Noord Amerika was vertrokken. Pas in 1899, dus tien jaar nadat het Nederlandse gedeelte gereed was gekomen, begon men in Duitsland met het gedeelte Duitse grens-Nordhorn. Dit deel van het kanaal was 4200 meter lang en kon op 1 juli 1904 opengesteld worden. Het kon nu dus kanaal Almelo-Nordhorn genoemd worden, een internationaal kanaal.

De totale lengte van het kanaal was 33½ km, waarvan 28.145 meter op Nederlands grondgebied.

Niet alleen aannemer Van Koolwijk vond zijn "Waterloo" bij het kanaal. Het in 1887 in Denekamp gebouwde schuivenhuisje, gebouwd op de plaats waar de Dinkel het kanaal kruist, om de toevoer van de Dinkelstroom in en door het kanaal te regelen, bleek al spoedig niet goed te functioneren. Met de toevoer van de Dinkelstroom werd namelijk ook veel zand meegevoerd in het kanaal, zodat op die plek de kanaalbodem verzandde. Daardoor ontstond het risico dat de passerende schepen hier vastliepen. Om dit te voorkomen werd in 1903 een zgn. onderleider gebouwd, welke de Dinkel onder het kanaal doorvoerde. Eveneens gebeurde dit met de Gele Beek, waar deze het kanaal kruiste. Beide werken werden aangenomen door aannemer Kloosterman uit Sneek. Hij kwam echter met het uitvoeren van deze opdracht in grote problemen.

Doordat het in 1903 een bijzonder nat jaar was met vooral in de zomer en herfst veel regenval, werd het werk bij de aanleg van de onderlaat ernstig bemoeilijkt doordat de bouwput onderliep. De aannemer beriep zich op de Provincie Overijssel, die hij verweet dat men op zijn herhaaldelijk verzoek niet genegen was om door openstelling van sluis 5, dat gedeelte waar de werkzaamheden werden uitgevoerd op een lager waterpeil te brengen. Hij spande een proces aan tegen de Provincie Overijssel en eiste een schadevergoeding van 32.964 gulden. Kloosterman verloor het proces en ging failliet.

In een VVV-boekje van Denekamp uit het jaar 1916 wordt de onderlaat als volgt omschreven: "Als een merkwaardigheid op het gebied der waterbouw trok dit reuzenwerk destijds bij zijn wording zeer de aandacht en ook nu nog wordt het door velen bezocht".

Het in 1887 gebouwde schuivenhuisje is in 1987 geheel gerestaureerd en staat op de monumentenlijst. Bij deze restauratie werd ook een gedeelte van de Dinkel achter het schuivenhuisje uitgebaggerd en kwamen nog palen tevoorschijn van de brug, welke daar vroeger over de Dinkel lag en de toegang was naar het in 1855 afgebroken huis Harseveld.

Enkele jaren geleden maakte de inmiddels overleden heer Mollink mij attent op een plek in de nabijheid van de Huneborg, waar eens een polderkeet had gestaan, bewoond door de "polderkearls" die het kanaal hebben gegraven.

Inderdaad kan ter plekke nog vaag de omtrek van het gebouwte waargenomen worden.
Ook de veldnaam "'t Keetnstiekn" in Agelo in de nabijheid van het kanaal zou er op kunnen duiden dat hier eens een polderkeet stond.

Na de Tweede Wereldoorlog waren er plannen om het kanaal bevaarbaar te maken voor schepen van 300 ton inplaats van 150 ton. In 1964 waren er voorstellen om het kanaal te dempen. Er zou een autoweg van gemaakt worden. Zover is het gelukkig nooit gekomen.

Voor de scheepvaart werd het kanaal in 1976 officieel gesloten, hoewel er toen van scheepvaart al geen sprake meer was. In 1961 voer het laatste schip (turfschipper Smit) door het kanaal.

Gebleven is een prachtig recreatiegebied, rijk aan flora en fauna.

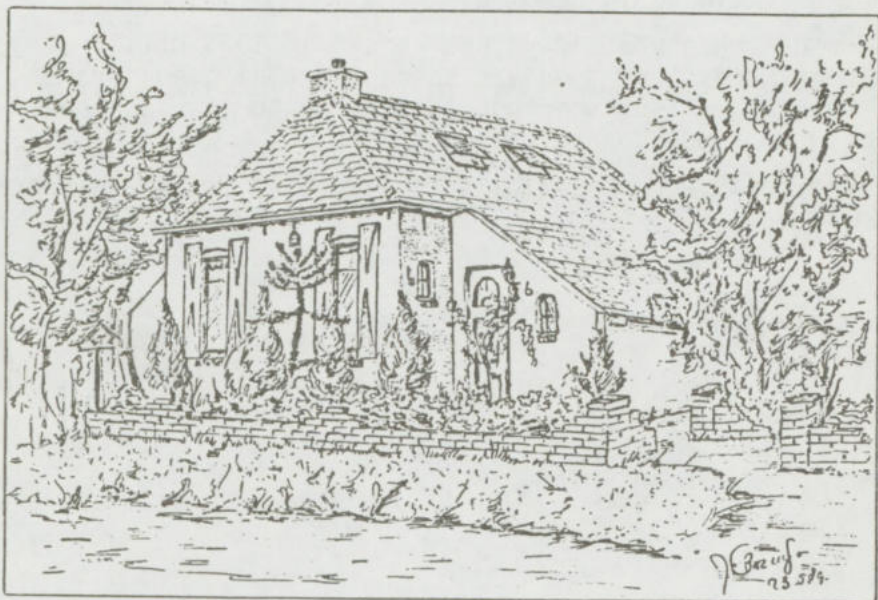
J.A.den Ouden.

Geraadpleegd: 100 jaar kanaal Almelo-Nordhorn
Een economische mislukking die
bloeit als nooit tevoren.
(Klaas Goïnga) 1989.
VVV-uitgave 1916.
Archief Provincie Overijssel.

Uit: Tubantia 11 augustus 1888.

DENEKAMP, 8 Aug. Tengevolge van de aanhoudenden regen is het water ook hier en vooral langs de *Geele Beek* aanmerkelijk hoog, zoodat er verscheidene bunders land met vruchten totaal onder water staan. Vooral de buurtschap Lattrop, heeft veel te lijden.

Dan de gevreesde aardappelziekte die bijna geen stuk land onbesmet laat, in aanmerking genomen, hebben de menschen nu wel reden tot klagen: wat een slechten tijd!

Brugwachtershuis te Denekamp.
(Getekend door J.C. Bezuyen.)

HERINNERINGEN VAN EEN BRUGWACHTERSDOCHTER

Ik ben een kleindochter van Frederik Wassink, die vanaf de opening van het kanaal Almelo-Nordhorn in 1889, brugwachter is geweest bij de vroegere ophaalbrug in de straatweg Denekamp-Nordhorn; brug 15. Hij was een broer van de vroegere slager Wassink aan de Nordhornsestraat te Denekamp.

Mijn grootvader is in 1857 in Denekamp geboren en zijn ouderlijk huis stond aan de Nordhornsestraat, ongeveer daar waar vroeger het café "de Viersprong" van Kuipers stond, tegenover de afslag naar de Kloppendijk.

Mijn grootmoeder, Gezina Rötterink, is in Duitsland geboren. Haar moeder was echter een Nederlandse die met een Duitser getrouwd was. Verschillende nichten van haar zijn eveneens hier getrouwd en zijn hier ook komen wonen.

Mijn grootmoeder was vroeger in betrekking bij de Denekampse burgemeester Hoogklimmer. In die tijd had ze al verkering met mijn grootvader. Mijn moeder heeft wel eens verteld dat mijn grootmoeder in die tijd wel eens meeging, als het burgemeestersgezin een rondrit per rijtuig door het dorp en omgeving maakte. Zo kwamen ze, toen ze ook weer eens rondreden, langs het in aanbouw zijnde brugwachtershuis bij brug 15, dat toen bijna klaar was. De burgemeester had haar toen verteld dat wanneer het brugwachtershuis klaar was, zij met haar man daar zou komen wonen. Haar man zou daar brugwachter worden. Of mijn grootvader gesolliciteerd heeft en in hoeverre de burgemeester er wat over te vertellen had, dat weet ik niet.

Mijn grootouders zijn in 1889 getrouwd en toen zijn ze ook in de brugwachterswoning gaan wonen. Mijn grootmoeder heb ik niet gekend, ze stierf toen ik ruim één jaar oud was. Mijn grootvader heb ik wel goed gekend. In hetzelfde jaar dat mijn grootmoeder stierf, overleed ook haar enige zuster. Omdat mijn grootvader ook de wegen en bermen langs het kanaal, vanaf brug 15 tot aan de grens moest onderhouden, zal de bediening van de brug wel vaak op de

schouders van mijn grootmoeder zijn neergekomen. Mijn grootouders hadden geen zoons, alleen twee dochters de jongste, mijn moeder, in 1896 is geboren.

mijn ouders

Mijn vader was vroeger bij de marechaussee en gelegerd in een kazerne in Ootmarsum. Als ze dienst hadden en bepaalde routes bewaakten, moesten de manschappen op diverse punten een boekje laten tekenen. Een van deze contrôle-posten was gevestigd op het kasteel Singraven. En nu wil het toeval dat mijn moeder in die tijd op Singraven diende, bij de heer Laan en zijn zuster. Daar leerden mijn ouders elkaar kennen.

Later toen mijn vader werd overgeplaatst naar Arnhem, zorgde hij ervoor dat zijn vriendin ergens in Brummen in dienst kwam, zodat zij bij elkaar in de buurt bleven. Toen mijn ouders in 1921 trouwden moest mijn vader de dienst uit, want in die tijd was het zo, dat ze voor zes jaar tekenden en gedurende die tijd ook niet mochten trouwen op straffe van ontslag. En zo zat hij zonder werk. Hij is toen nog een poosje badmeester geweest op een plaats ergens aan de Dinkel. (Was er in de "Riest" in die tijd een soort zwembad?-H.A.).

Daarna is hij met een petroleumhandel begonnen. Hij ventte de petroleum uit met een twee-wielige wagen met een paard ervoor. Op de wagen had hij een vat met petroleum en van die rechthoekige busjes met een handgreep en schenktuit, waar vier liter petroleum inging.

Later had hij op de wagen bovendien nog een kist met allerlei waren als pakken groene zeep, garen, band en veters. Het waren kleine dingen, maar elke verdiende cent in die tijd was meegenomen. Ze woonden, nadat ze getrouwd waren, bij mijn grootouders in de brugwachterswoning en vandaar dreef mijn vader de handel. Toen mijn grootvader gestorven is, namen mijn ouders de bediening van de brug over.

In die tijd begonnen ze ook met een winkeltje wat ze maakten van een slaapkamer die achter een portaaltje lag. Het was een kleine winkel met een soort toonbank en voornamelijk bedoeld voor de langskomende schippers. Verder hadden we een koe, waarvan we de melk ook aan die

mensen mochten verkopen. Een cafeetje hebben we nooit gehad, we verkochten wel bier maar dat mocht binnen niet worden opgedronken, wel buiten voor de deur.

In het brugwachtershuis was een grote keuken, maar geen voorkamer en achter de slaapkamer was een grote deel met een koestal en een varkenshok. Van dat varkenshok hebben mijn ouders later een keuken gemaakt. De oorspronkelijke keuken werd de voorkamer. Verder zaten er bedsteden in de woning en een waskamer met een kelder eronder. Tijdens de verbouwing werd door de vroegere keuken een schot geplaatst en werd een van de keukenramen de etalage van ons winkeltje. Het was allemaal zeer primitief, maar dat was in die tijd niet zo ongewoon. Tot dat ik trouwde, in 1942, heb ik nog in een bedstee geslapen.

In latere jaren hebben mijn ouders nog geprobeerd om het huis van de provincie te kopen en het vervolgens te verbouwen tot een echt winkelpand, maar in die tijd verkocht de provincie niet. Later toen ze wel verkochten hoefde de winkel van ons niet meer zo nodig.

Omdat mijn vader gewoonlijk ventte met petroleum, was de brugbediening meestal het werk van mijn moeder. Zo moest ze eens in de winter, toen het vroom, meehelpen om de brug op te draaien. Er is toen iets gebeurd waarbij ze het topje van een vinger verloor, misschien is ze uitgleden of zo. 's Nachts werd de brug niet bediend, maar wel 's morgens en 's avonds en dan was het ook nog wel eens donker in de herfst en winter. Dan gingen er twee stormlampen mee, aan elke kant van de brug werd er een geplaatst. Op zon- en feestdagen werd de brug ook niet bediend. Bij onze brugwachterswoning hoorde nogal wat grond, zoals een weide en een boomgaard met allerlei vruchtbomen. Of mijn grootouders vee gehad hebben weet ik niet, mijn ouders hadden in elk geval een koe, zoals ik al vertelde.

Later hebben mijn ouders een paardestal bij het huis gebouwd, waar drie paarden tegelijk gestald konden worden. Overblijvende schippers konden er hun paarden stallen; ook het paard van schipper Vos is er wel eens ondergebracht.

de scheepvaart op het kanaal

Vanaf de tijd dat ik 13 à 14 jaar was, dat was in het

midden van de dertiger jaren, was het kolenvervoer in dit gedeelte van het kanaal het belangrijkste. Die kwamen uit Duitsland en waren voornamelijk bestemd voor de textiel-fabrieken in Almelo. Vanaf hier werden ook wel eens bomen vervoerd, welke door boeren met paard en wagen werden aan-gevoerd, hier ingeladen en die vervolgens naar de Zaan-streek gingen.

De meeste schepen hadden vroeger geen motor en werden door een paard getrokken, sommige ook wel door mensen. Zo heb ik wel eens een schip door het kanaal zien trek-ken door een moeder met een paar jongens. De trekkers liepen over het zgn. jaagpad, dat tegelijk fietspad was, maar fietsers waren er toen nog niet zoveel.

Verder had je ook de scheepsjagers. Dat waren mensen die men met hun paard kon huren wanneer men zelf geen paard had om het schip te trekken. Scheepsjagers in die tijd waren bijv. een zekere Meijer en ene Junink, die dacht ik, ergens in de buurt van Almelo woonden. In latere jaren kwamen er schepen, die door een kleine boot met een motor erin, werden geduwd. Een opduwertje noemde men zo'n motorbootje. Weer later bouwde men de motoren steeds meer in de schepen zelf.

Schippers die hier geregeld doorkwamen waren ondermeer de drie broers Van der Vlag, Berend, Steffen en Job, elk had zijn eigen schip; Jan en Job Dijkman en een zekere Smaal, die hier wel eens bomen laadde. Andere schippers waren Klauwman, Kikkert en Kraster. Verder herinner ik me nog de schippers Bakker, Baas, Büter, Rechtop, een Buining, verschillende Drostes, een Albert, een Siem en een Lubbert. Ook herinner ik me nog heel goed de schipper Hendrik Smit en zijn vrouw Hanna. Er kwamen hier trouwens nog twee schippers meer met de naam Smit; een ervan was ge-trouwd met de zuster van de drie broers Van der Vlag. De schipper H. Vlap vervoerde kolen van Gelsenkirchen naar Almelo in de vooroorlogse jaren. Een zoon van die schip-per schreef me onlangs nog dat hij zich nog goed kon her-inneren hoe schoon het water in die jaren was. Verder herinnerde hij zich dat, als ze 's zomers vanwege de lage waterstand wel eens vast kwamen te zitten, zwemmers hun aanwijzigen gaven hoe ze het beste met hun schip kon-den manoevreren om weer los te raken. Zoiets gebeurde vooral bij de sluis "De Pook". Barels, Van de Werf en een

Mooiweer kan ik me eveneens nog als schipper voor de geest halen. De meesten ervan kwamen uit Groningen en Drenthe. Ook heb ik nog een Duitse schipper Porthlein gekend, die eenzelfde soort schip had als Hendrik en Hanna Smit, alleen was zijn schip wat groter, dacht ik. (Was het niet hetzelfde schip, dat Smit later heeft gekocht van Porthlein? Zie ook het verhaal van Spekhorst. H.A.).

Van die ene schipper Smit herinner ik me nog een aardig voorval. Het echtpaar had in die tijd al wat grotere kinderen, maar ook twee nakomertjes, twee jongens. Op een zekere dag lag het schip ergens in Duitsland om steenbrokken te laden, toen de Duitse politie er voor het een of ander langs kwam. Ze troffen er alleen een van de twee kleine jongens. Toen de politieagenten vroegen of vader er ook was, antwoordde het jongetje op zijn Gronings "papa is in 't brokstain". Hij bedoelde dat zijn vader bezig was in het ruim met de steenbrokken. De agenten echter dachten dat de vader er niet was, maar in Brockstein vertoefde (waar dat dan ook mag liggen).

Vroeger was het vaak een gezellige boel daar bij ons aan het kanaal, vooral als er ook kinderen aan boord van de bij ons in de buurt liggende schepen waren. We deden dan vaak spelletjes, zoals "verlos", waaraan de ouderen, zoals de schippers en ook mijn vader, wel eens meededen. Mijn moeder zette dan thuis koffie. Wanneer de ouderen later een kopje koffie gingen drinken bij ons thuis, gingen wij kinderen vaak naar de kajuit in een van de schepen en kregen daar wat te drinken. Behalve dat mijn vader met petroleum ventte, verkocht hij ook olie en benzine aan de schippers toen er steeds meer met motorschepen werd gevaren. De grotere schepen met ingebouwde motor gebruikten meest gasolie en de duwscheepjes vaak benzine. De gasolie kwam uit een vat dat op de steiger werd gerold; met behulp van een handpomp werd de olie in de tank van het schip overgebracht. In de tanks pompten we vaak wel twee à drie vaten olie van 200 liter, dus 400 tot 600 liter. Voor ze de grens overgingen vulden de schippers eerst altijd hun tanks, waarschijnlijk was de olie hier voordeliger dan in Duitsland.

Vaak hadden de schippers haast om op een gegeven tijd bij de grens aan te komen. De commiezen zaten er op bepaalde uren en om wachten te voorkomen was het dan zaak

om op die uren de grens te passeren. Vroeger zat de douane de hele dag aan het kanaal, in een apart gebouwtje aan onze kant van het kanaal. Je kon daar komen via het pad, dat vanaf de Nordhornsestraat naar het kanaal liep. In dat gebouwtje werden de douaneformaliteiten voor de schippers afgehandeld.

Wanneer de kolenschepen leeg van Almelo kwamen, waren ze ongeveer in de middag bij ons. In de buurt van de brug bij "turf-Keizer" gekomen, bliezen de schippers op hun hoorn en één keer blazen betekende één vat olie nodig, twee maal blazen twee vaten enz. Het geluid van de hoorn was voor ons het sein om één of meer vaten olie naar de aanlegkant te rollen en de pomp erop aan te sluiten. Zodoende werd de middagmaaltijd bij ons nogal eens onderbroken.

het kanaal in de winter

Vroeger zei men, als het lang genoeg gevroren had "Cor van der Horst", dat was mijn vader dus, is ook op het ijs geweest." Dat betekende dan dat het ijs op het kanaal sterk genoeg was, zodat er geschaatst kon worden. Dat was een algemeen gezegde in Denekamp en aan de grens, dat velen zich vast nog wel kunnen herinneren. Mijn vader kon goed schaatsen en was dan steeds als een van de eersten op het bevroren kanaal. Het was altijd druk en gezellig hier, wanneer het flink winterde en ook op de plassen op de heide hier in de buurt. Hertog en Saartje stonden er met hun kar om haringen te verkopen en soms lagen er schippers ingevroren die ook meeschaatsten.

Een zekere schipper Kuilman heeft hier eens een hele winter ingevroren gezeten, zodat zijn kinderen, een jongen en een meisje, de hele winter samen met mij naar de school van meester Dingeldein gingen. Zo gauw de dooi inviel waren de "ingevroren" schippers ook weer vertrokken en waren we onze schoolkameraden weer kwijt, want elke dag dat zo'n schip stil lag, kostte geld.

ongelukken bij "onze" brug

Aan weerskanten van de ophaalbrug had je stenen muurtjes. Op zekere dag reed een vrachtauto, die de bocht waarschijnlijk niet goed genomen had, tegen een van de muur-

tjes. Het muurtje viel om, maar de vrachtauto bleef nog net boven het kanaal hangen. Ik zie nog voor me, hoe de chauffeur uitstapje en zich rustig naast de auto in het gras vlijde. Een andere keer kwam iemand met een auto in volle vaart uit de richting Denekamp, nam ook de bocht niet goed en reed zo naast de brug pardoos het kanaal in. Dat was een zekere Aagten uit Enschede, die er met een nat pak afkwam. Een zekere Osendarp kwam op een dag eveneens uit de richting Denekamp. We hoorden wat bijzonders en toen we gingen kijken, zagen we de auto net wegzakken in het kanaal. Het duurde niet lang of beide inzittende heren stonden op het dak van hun auto. Ze hebben zich toen bij ons gedroogd en omgekleed. We denken dat dit zich heeft afgespeeld in 1936, in dat jaar waren namelijk de Olympische spelen in Berlijn, waar toen een bekende Nederlandse hardloper aan meedeed, Tinus Osendarp, de zoon van een der twee inzittenden van de auto. Waarschijnlijk -maar dat weet ik niet meer precies- waren beide mannen op weg naar de spelen in Berlijn. Van ernstige aanvaringen en dergelijke hier, heb ik nooit gehoord. Wel raakten de schippers af en toe de zijanten van de brugdoorgang, omdat het vaak een kwestie van centimeters was. De schade bleef in die gevallen meestal beperkt tot wat deuken of krassen in de verf.

brood halen en bezorgen

In ons winkeltje konden de schippers ook brood kopen of bestellen. We kochten dit zelf bij bakker Nijhuis (Puntbakker) aan de Nordhornsestraat in het dorp, ondanks het feit dat er een bakker bij ons aan de grens woonde, bakker Olsman. De reden dat we het brood daar niet kochten was dat Nijhuis een halve cent goedkoper was met zijn baksel. Zo heb ik wel eens brood gebracht naar schippers tot bij de bruggen 10, 11 en 12. De halve cent per brood mocht ik dan zelf houden. Meestal nam ik wel vijf of zes broden tegelijk mee en omdat ik bij deze of gene schipper vaak een dubbeltje extra kreeg, had ik zodoende al gauw 12 à 13 cent verdiend en dat was heel wat in die jaren. Omdat ik naar de openbare school ging, die vlak bij bakker Nijhuis stond, kon ik uit school komende het brood halen en vervolgens bij de schippers bezorgen. Dat spaarde mij het eind fietsen van de grens tot het dorp uit.

het einde van "onze" ophaalbrug

Toen ik 13 jaar was, dat was in 1934, is de vaste brug gebouwd. Toen die klaar was is de straatweg Denekamp-Nordhorn wat naar rechts verlegd, gezien vanuit de richting Denekamp. Later is de oude ophaalbrug door mensen uit Almelo afgebroken; een brugwachter was niet meer nodig. Aangezien mijn vader de petroleumhandel had was dat niet zo'n ramp voor ons. De scheepvaart werd in vlak-vooroorlogse jaren ook steeds minder, op het laatst waren het nog voornamelijk kolenschepen, die hier voorbij voeren en in september 1939, toen de oorlog uitbrak was ook dat afgelopen. De Duitsers hadden hun kolen waarschijnlijk toen allemaal zelf nodig.

Ruim twintig jaar geleden waren de brugwachtershuizen te koop. Mijn broer heeft toen het huis, waar mijn ouders woonden, gekocht omdat ze er anders waarschijnlijk uit moesten. Ze hebben er nog gewoond tot ongeveer 1972.

In de laatste oorlogswinter hebben ze het huis vanwege het gevaar van beschietingen van de brug, voor een half jaar moeten ontruimen. In dat halve jaar hebben ze in het huis van Jacob ten Brink aan de Brinkstraat gewoond. Ook mijn man en ik hebben daar toen gewoond, samen met hen.

In juni 1945 konden mijn ouders de brugwachterswoning, na hem enigszins te hebben opgeknapt en schoongemaakt, weer betrekken.

Tot zover de herinneringen van brugwachtersdochter mevrouw van de Woude-van der Horst, welke zijn opgetekend door

H. Asma.

Het is beter zijn mond te houden
en dom te lijken
dan hem te openen
en het te bewijzen.

DE VEGETATIE LANGS HET KANAAL ALMELO-NORDHORN

Het Kanaal Almelo-Nordhorn, door zijn lange lijnvormige uitgestrektheid op het eerste gezicht een een-tonig landschap, heeft bij nadere beschouwing een afwisselende flora. Dit komt voornamelijk doordat het kanaal door verschillende grondsoorten snijdt, meer of minder veen- of kleihoudend. Ieder van deze grondsoorten heeft zijn eigen plantengroei tot gevolg zodat er een grote afwisseling in soorten is in de lengterichting van het kanaal.

In ons deel van de wereld zijn de meest natuurlijke en soortenrijke vegetaties over het algemeen voedselarm. De oorzaak hiervan is een resulterende neerwaarts gerichte waterstroom in de bodem, veroorzaakt door een overvloed aan regen ten opzichte van de verdamping, waardoor uitspoeling en dus verarming van de bovenlaag optreedt. De bodem langs het kanaal is nergens echt voedselarm. Toch is de betrekkelijke voedselrijkdom van het kanaal minder erg dan het lijkt. Stabiele, van nature voedselrijke vegetaties kunnen zeer waardevol zijn. Vervlakking van de soortenrijkdom treedt op als er te veel storing is. De voornaamste storingsfactor in onze streek is, naast ontginning en ontwatering, de overbemesting. De mede hierdoor veroorzaakte "zure regen" trekt zich niets aan van grenzen of bordjes "verboden toegang" en dringt ongehinderd door tot in de meest beschermde natuurgebieden.

De afwisseling in de vegetatie is het duidelijkst dwars op het kanaal. Allereerst is er het verschil tussen de noordzijde en de zuidzijde. De noordzijde is onderhevig aan directe loodrechte zonnestraling en is daardoor warm en in de tijd afwisselend droog en vochtig. De zuidzijde krijgt minder zon en is bovendien vaak beschaduwde door bomen. Daardoor heeft de zuidoever een constantere vochtigheid.

Nog duidelijker is de zonering van de vegetatie. Vlak langs de weg een tredgemeenschap, ontstaan door de invloed van menselijke betreding. Dan het talud met af-

wisselend voedselrijk en matig voedselrijk grasland. Volgens de oevervegetatie met hier en daar een begin van verlanding en tenslotte de vegetatie in het water, gedeeltelijk boven de oppervlakte uitstekend, gedeeltelijk ondergedoken.

De tredgemeenschap bestaat voornamelijk uit Grote Weegbree, Schijfkamille en Varkensgras.

Een voorbeeld van een plant die op het talud voorkomt is de Heideanjer. Vooral op de noordzijde komt hij hier en daar veel voor samen met planten als Vogelpootje, Hemelsleutel, Gele Muurpeper, Grasklokje, Veldlathyrus en Geel Walstro. Bij elkaar vormen zij een kleurrijk geheel. Overigens is de bermvegetatie de laatste jaren nogal achteruitgegaan, wat een gevolg is van o.a. een niet optimaal maaibeheer (te laat in de herfst, als de voedingsstoffen weer in de bodem zijn teruggetrokken). Een mooie vegetatie met o.a. veel Heideanjer en Hazepootje bij de brug in de weg naar Nordhorn is vernield doordat het oeverhoekje, waar ze stond, is omgeploegd en ingeplant met bomen. Een volkomen zinloze maatregel van Provinciale Waterstaat. Zeldzame soorten worden zo nog zeldzamer.

Op de zuidoever komen op het talud meer onder vochtige omstandigheden groeiende planten voor zoals Grote Rataal, echte Koekoeksbloem en Moerasandoorn. Verder zijn hier de Gevlekte orchis, de Grote Keverorchis en de Welriekende Nachtorchis aanwezig. Ook hier is achteruitgang.

Bij het Nieuwe Werk kwamen de laatstgenoemde drie soorten bij elkaar voor samen met Liggende Vleugeltjesbloem, Gewone Vogelmelk en het Maanvarentje. Deze vegetatie is echter volkomen vertrapt door sportvisserij. In het verleden zijn hier nog wel eens viswedstrijden georganiseerd. Vertrapping en bodemverdichting zijn op de lange duur fataal voor de vele bijzondere hooilandplanten, die het belang van de vegetatie langs het kanaal uitmaken.

De lange Ereprijs is een plant die in de zone langs de oever groeit. Oorspronkelijk kwam dit soort samen met Heideanjer en Hemelsleutel langs de Dinkel voor. Door de intensivering van de landbouw zijn deze soorten langs de Dinkel vrijwel verdwenen. Gelukkig vinden ze langs het kanaal een zgn. refugium, een uitwijkplaats. Wat er verder op de oever staat is landelijk gezien niet

echt bijzonder, maar in Twente niet algemeen omdat de biotoop, van nature voedselrijk stilstaand water, hier niet vaak voorkomt. Net op de wal zijn dit soorten als Kattestaart, Gewone Wederik, Watermunt, Moerasspirea, Grote Valeriaan, Leverkruid, Harig Wilgenroosje en Lancet-bladige Aster. Deze laatste soort is een in Nederland ingeburgerde adventieflant, een onopzettelijk aangevoerde plant dus. Een overblijfsel van de scheepvaart door het kanaal.

Net in het water komen, behalve Riet, ook voor Grote Lisdodde, Gele Lis, Kalmoes, Kleine en Grote Egelskop en Mattenbies. Verder verlandingsvegetaties met Waterscheerling, een giftige schermbloem en Waterzuring met tot wel een meter lange bladen.

Een bijzondere plantengemeenschap was de Kikkerbeet-Krabbescheer-associatie bij de Grensweg met als kensoorten Kikkerbeet, Krabbescheer en Gewoon Blaasjeskruid. Deze gemeenschap pleegt ieder najaar af te zinken, overwinterd met winterknoppen in het bodemslik en komt dan in het volgende voorjaar weer bovendrijven. In 1977 is deze associatie voor het laatst gezien. Vanaf 1978 is ze niet meer boven gekomen. Ook het water dat hier altijd helder was, was ineens vertroebeld. Gevolg van te voedselrijk kwelwater uit het omringende land of is hier iets onrechtmatigs gebeurd?

We zijn inmiddels in het water aangekomen. Voor deze zône geldt hetzelfde als voor de oever. In ons kikkerland niet zeldzaam maar in Twente bijzonder. Soorten als Pijlkruid, Gele Plomp, Waterlelie, Gedoорnd Hoornblad, Veenwortel, Drijvend Fontèinkruid en Watergentiaan zie je in ons gewest niet overal. Maar ook hier is achteruitgang in de laatste jaren. De Watergentiaan, een klei-indicator, die ten westen van de Dubbele Sluis massaal voorkwam, is vrijwel verdwenen. Ook de Waterlelie gaat overal achteruit.

In een verhaal over de plantengroei langs het Kanaal Almelo-Nordhorn mag de muurvegetatie niet ontbreken. Zeldzame varens als de Steenbreekvaren, de Muurvaren, de Tongvaren en de Rechte Driehoeksvaren kwamen voor op de muren van de Beunesluis en de Veldsluis. Toen deze sluisen afgebroken werden is een manhaftige poging onderno-

men om de muurvegetatie te redden door de planten met de brokken steen, waarin ze groeiden, over te brengen naar een voor dat doel gebouwde keermuur, iets ten westen van de Dubbele Sluis.

Fons Eysink heeft hierover geschreven in het tijdschrift De Levende Natuur. Jammer genoeg zijn de overgeplante varens grotendeels verdwenen. In de zomer van 1987 was nog maar een enkel exemplaar van de Steenbreekvaren op de muur aanwezig. De strenge vorst van 1986 en 1987 heeft ze de das omgedaan. Of ze het anders gered zouden hebben is de vraag. Een open muur heeft een ander microklimaat dan een beschutte sluiskolk. Men hoopt dat ze terug zullen komen, omdat men ouderwetse mortel heeft gebruikt bij het metselen. Wellicht dat het planten van enige struiken ter weerszijden van de muur een beschuttende invloed zou hebben.

Achteraf heb ik natuurlijk makkelijk praten.

De Muurvaren heeft zich in ieder geval weer spontaan gevestigd op de Dubbele Sluis.

Ook de korstmossenflora is op de stenen opmerkelijk, zij het niet zeldzaam. *Lecanora muralis*, grijs, bruin of groen in rozetvormige plakken op de Dubbele Sluis.

Verder de gele *Xanthoria parietina* en de grijze *Physcia adscendens* op de oude Dinkelstuw bij het Harseveld.

(Vergeeft u mij het potjeslatijn, deze planten hebben geen Nederlandse namen).

Deze stuw is inmiddels gerestaureerd. De beide laatstgenoemde korstmossoorten zijn hierbij verdwenen. Nu is er alle hoop op terugkeer, want ook hier is ouderwetse metselspecie gebruikt en zachte steen. Dit zal evenwel niet van vandaag op morgen gebeuren, omdat korstmossen nu eenmaal erg langzaam groeien. Bovendien is enige verwerking noodzakelijk voor alle planten die op muren voorkomen. Als ze dan maar niet meteen weer gaan restaureren.

Concluderend kan gesteld worden dat langs en in het Kanaal Almelo-Nordhorn een aantal bijzondere vegetaties voorkomen met daarin zeldzame tot vrij zeldzame planten. Het is een monument dat het waard is behouden te blijven en beschermd te worden niet minder dan bijv. de Sint Nicolaasmolen of Huize Keizer in Denekamp.

Men dient het kanaal dan ook met eerbied en zorgvuldigheid te bejegenen. Het beheer dient met overleg te ge-

schieden. Daarbij bedenke men dat iedere verandering in beheer een storing betekent met in eerste instantie een negatieve invloed op de kwaliteit van de vegetatie. Dergelijke veranderingen dienen dan ook geleidelijk doorgevoerd te worden als ze nodig mochten zijn. Een niet eenduidig beheer is bijv. het niet op dezelfde tijd van het jaar maaien. Storingen zijn ook betreding van de oevers door sportvissers of het kanovaren op het kanaal. Hierdoor worden vaak grote stukken van de vegetatie op de taluds platgetrapt of beschadigd, waardoor maaien vrijwel onmogelijk wordt en het maaisel zeer moeilijk te verwijderen is. Vooral deze laatste storing blijkt uit het steeds veelvuldiger voorkomen van ruderales soorten als Bijvoet, Boerenwormkruid en Grote Brandnetel.

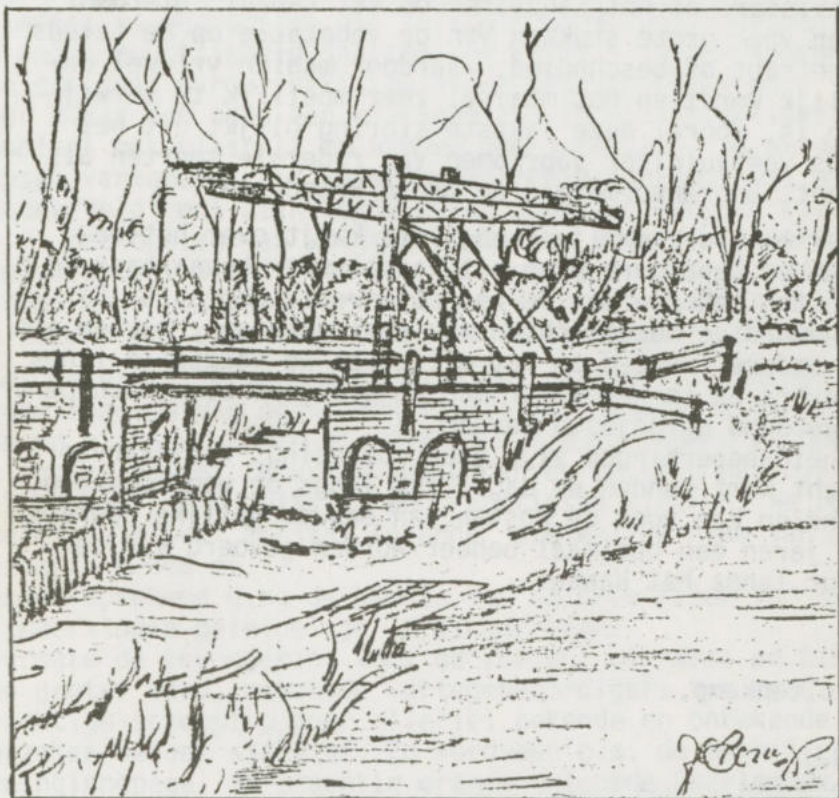
Verder moet de schrijver nog iets kwijt over het onzalige en peperdure plan het kanaal weer bevaarbaar te maken ten behoeve van de recreatieve scheepvaart. De tegenwoordige motorjachten met veel vermogen, hebben een heel andere invloed op het milieu en de vegetatie langs de oevers en in het water dan de vroegere binnenschepen, die geboomd of gejaagd werden.

Snelheidsbeperkingen zijn geen oplossing. Wat daarvan terecht komt kunnen we dagelijks langs de weg meemaken. Bovendien kan voor de kosten van een dergelijke operatie vele jaren een optimaal beheer worden gevoerd van de natuur langs het kanaal.

H. Stoltenkamp.

Literatuur:

- (1) Eysink, Fons;
Het Kanaal Almelo-Nordhorn, vroeger, nu en in de toekomst.
Cursusverslag 1978.
- (2) Eysink, A.Th;
Varens invoegen.
De Levende Natuur, 86 jrg. no.4, juli 1985.
- (3) Gemmen, drs. G.A.J. en drs.H.G.A. Reimerink;
Kanaal Almelo Nordhorn, gedeelte Nienkampsweeg-rijksgrans,
oecologische aspecten.
Provinciale Planologische Dienst Overijssel, Zwolle 1979.
- (4) Held, J.J. den;
Beknopt overzicht van de Nederlandse plantengemeenschappen.
K.N.N.V. Wetensch.Mededeeling nr.134, Hoogwoud 1979.
- (5) Heukels/Van der Meyden;
Flora van Nederland.
Wolters-Nordhoff Groningen 1983.
- (6) Mennema J. et al.;
Atlas van de Nederlandse Flora, deel 2.
Bohn, Scheltema en Holkema, Utrecht 1985.
- (7) Weeda E.J. et al.;
Nederlandse Decologische Flora.
IVN, Vara, Vewin, Amsterdam 1988.

Ophaalbrug over kanaal Almelo-Nordhorn.

(Pentekening J.C.Bezuyen 1989)

JEUGDHERINNERINGEN AAN HET KANAAL

Het lijkt me persoonlijk een goed uitgangspunt om jeugdherinneringen aan het kanaal op te schrijven. Ook herinneringen aan het Kanaal Almelo-Nordhorn, waar ik mijn jeugd -je kunt bijna zeggen- aan beide zijden ervan heb beleefd. Eerst in Almelo, later in Denekamp.

Allereerst mijn Almelse periode. Geboren in de St.Jozefstraat, welke uitliep op het kanaal, waar ik tot mijn tiende jaar woonde, zijn me uit die periode nog veel herinneringen bijgebleven. Water trekt kinderen aan, wordt wel eens gezegd en dat was voor mij ook geen uitzondering.

Hutten bouwen van plaggen was een van de dingen die je in de nabijheid van het kanaal deed. Maar o wee als de opzichter dan opdook, dan was het inpakken en wegwezen. Ik weet niet anders als we noemden hem "Frans van de Kanaalmaatschappij".

Een duiker welke van "Hedeman zijn fabriek" water in het kanaal loodste was voor ons ook een geliefde stek. Hier zwommen altijd grote vissen welke men "Munn" noemde. Ze waren moeilijk te vangen. Eens stond ik te kijken bij iemand die hier aan het vissen was, geleund op hoepel en stok. Opeens verschoof de hoepel en ik kreeg de stok in mijn mond tegen het gehemelte. Dat kwam even hard aan! Maar het viel achteraf toch nog wel mee. Dichtbij deze duiker lag een vonder over het kanaal. Linkersbrug geheten, naar ik meen zo genoemd naar de brugwachter die er bijwoonde.

Op een nacht is het huis van Linker afgebrand en nog zie ik het opgezwollen lijf van het paard voor me, dat men niet tijdig kon redden.

Polsstokspringen was ook een van de bezigheden die je vaak in de nabijheid van het kanaal deed. Dat ging dan wel vaak gepaard met een stel natte voeten of nog erger, als je net niet de overkant bereikte. Ook werd er een balletje getrapt en vaak belandde de bal dan in het kanaal. Met "tossens" gooien en met behulp van stokken

werd de bal dan weer op het droge gehaald.

Vissen deed je natuurlijk ook. We noemden het "loophengelen". Op plaatsen waar het gele zand van de bodem zichtbaar was, kon je de vissen zien. Heel voorzichtig werd het aas voor de vissen gehengeld en dan was het afwachten of de vis toehapte.

"De Pook" was een plaats waar we ook vaak vertoefden. Er was daar in die tijd (dertiger jaren) een officiële zwemplaats met houten trappen en afgescheiden met zaklinnen. Een grote aantrekkingskracht op ons was de hierbij gelegen sluis. Bij de kreet "dr. komt n schip an" waren we er als de kippen bij. Het was een machtig schouwspel voor ons als er een schip in de schut lag en als de sluis werd opengedraaid en het water met geweld de schut instroomde.

Op weg naar school moest je ongeveer een kilometer langs het kanaal lopen. Nou ja lopen..... Vaak had je onderweg bij het kanaal wel oponthoud door iets wat je boeide. Toendertijd lagen er bijvoorbeeld bij de Vriezebrug woonarken, die er een vaste plaats hadden.

Mijn eerste schaatservaringen deed ik ook op het kanaal. het zal in 1938 of 1939 geweest zijn. In elk geval een streng winter, want er werd op het kanaal geschaatst. Zelfs werd er een schaatstoernooi georganiseerd door de buurtvereniging, waaraan ik ook meedeed. Uitgerust met een paar schaatsen, afdankertjes van mijn broers, verscheen ik aan de start. Het werd een ongelijke strijd. Mijn tegenstander, achteraf de algehele winnaar van het toernooi, was al bijna over toen ik praktisch gezien nog moest beginnen. Daar kon ik als "aspirant-schaatser" ook niet tegenop. De troostprijs boorden ze me ook nog door de neus.

Toen ik als tienjarige in Denekamp kwam te wonen was daar ook het kanaal, dat daar voor mij dezelfde aantrekkingskracht had als in Almelo. In de zomer zwemmen, af en toe vissen en in de winter als het flink had gevroren, schaatsen. In een strenge winter, ik meen in 1941, toen ik de schaatskunst al behoorlijk onder de knie had, ben ik samen met mijn broer van Denekamp naar Almelo geschaatst. Hoewel, wel met trein en bus retour. Zwemmen in het kanaal was overigens verboden, maar de

regels werden nogal eens overtreden. Bij mijn weten waren er vanaf de brug Denekamp-Ootmarsum tot aan de grens, drie zwemplaatsen, waar regelmatig werd gezwommen. Dat was ter hoogte van de Knik, de Kloppendijk en de Kanaalweg.

In het begin van de zomer werd de zwemplaats eerst verkend. Het "duukteurnke" van het vorige jaar was natuurlijk verdwenen, netjes opgeruimd door de mensen die het onderhoud van het kanaal hadden. Maar dat was geen probleem. In de kortstmogelijke tijd werd er van zand en plaggen een nieuwe gebouwd. Het duiken was een kunst op zichzelf. Door de geringe diepte zat je wel eens met je handen in de modder en "plat op n boek" kwam ook geregeld voor. Je kon zwemmen, als je het kanaal overkon. Een geroutineerde zwemmer zwom dan voor alle zekerheid met je mee en als je de overkant kon halen, had je de proef met goed gevolg afgelegd..... en kon je zwemmen.

Eén van mijn oudere broers was in het bezit van een kano, oorspronkelijk "Sello" gedoopt. Ik weet nu nog niet wat het betekent. Regelmatig peddelden we ermee op het kanaal. Vaste uitrusting was een groot en klein conservenblik en een paar doeken..... om het water te lozen! Als je dan bij een zwemplaats kwam was het oppassen geblazen. Voor je het wist werd je door de zwemmers omgekieperd en kreeg je een onvrijwillig bad. Het was dan een hele klus om de boot weer vaarbaar te maken.

Toch is er ooit een officiële zwemplaats geweest in Denekamp in de nabijheid van het kanaal en wel bij de Dinkel vlak voordat deze onder het kanaal doorgaat. Maar naar mijn weten is dit maar van korte duur geweest.

Al schrijvende komen zo geleidelijk nog meer herinneringen over het kanaal naar boven.

Zoals de opmerking van schipper Vos "willen jullie een dam door het kanaal gooien" als we bezig waren keien in het kanaal te plonzen op de plek waar de oude brug gelegen heeft.

In de Tweede Wereldoorlog werden er, bij de toen heersende brandstoffenschaarste, door de brandstoffencommissie percelen bomen aan het kanaal toegewezen aan mensen, die men zelf moest zagen of hakken. Zodoende werd toen het bomenbestand aan het kanaal behoorlijk uitgedund.

Kort na de oorlog werd nabij de brug Denekamp-Lattrop in het kanaal een grote hoeveelheid munitie gedumpd, o.a. nevelbussen, mitrailleurkogels en lichtspoor kogels. Naderhand heeft men toen een gedeelte van het kanaal leeg laten lopen om zodoende het oorlogstuig te bergen. Voor zover ik weet werd het toen voorlopig opgeslagen in de turfloods van Keizer.

Dit zijn wel zo ongeveer de meest belangrijke herinneringen, die ik heb aan het Kanaal Almelo-Nordhorn. Heel wat uren bracht je in je jeugd door aan het kanaal, om er je vertier te zoeken. Of het nu zwemmen, vissen of schaatsen was of zomaar een stroomtocht langs het kanaal, er was altijd wel wat te beleven.

En nog steeds is het er een aangenaam verpozen en is het dus een prachtig recreatiegebied.

J.A.den Ouden.

We moeten met de tijd net zo behoedzaam omgaan als met ons milieu.

NAMEN NOEMEN

Het graven van het kanaal gebeurde met handkracht, met schop en kruiwagen moest alle zand verplaatst worden. Miljoenen kruiwagens zand zijn verplaatst eer het 28,145 km lange kanaal van Almelo tot de Pruisische grens, zoals het officieel heet, gereed is gekomen en op 9 februari 1889 voor de scheepvaart in gebruik kon worden gesteld.

Dit artikel wil wat namen noemen van hen die het feitelijke werk hebben uitgevoerd, de arbeiders dus, ofwel de polderwerkers, zoals ze te boek stonden. Ook treft u hierin namen van mensen aan, die op andere wijze iets met het kanaal van doen hebben gehad.

In de bevolkingsregisters van de gemeente Denekamp zijn enkele gezinnen van polderwerkers terug te vinden, welke woonden in keten nabij het aan te leggen kanaal. Ook al bij het begin van de aanleg van het kanaal in Almelo waren de polderwerkers gehuisvest in hutten en keten. Sommigen hebben hele stukken helpen aanleggen. Ze verplaatsten hun woonketen steeds weer bij het gereed komen van een gedeelte van het kanaal. Anderen hadden zich verhuurd voor een bepaalde periode, waarna ze weer teruggingen van waar ze gekomen waren, uit alle delen van het land eigenlijk om zich elders weer opnieuw te verhuren op een ander project.

Ook uit de registers van de burgerlijke stand blijkt dat vele polderwerkers in Denekamp werkten en hier tijdelijk onderdak hadden, meestal in keten. Aangenomen mag worden dat er ook onder de eigen inwoners van Denekamp wat mensen zijn geweest die aan het kanaal hebben gewerkt.

Vrijwel alle polderwerkers zijn weer teruggegaan naar de plaats van herkomst of naar elders. Enkelen zijn evenwel achtergebleven in Denekamp, waarvan ik wil noemen de familie Van Deth.

Het gedeelte van het kanaal dat in de gemeente Denekamp ligt, is aangelegd tussen 1886 en 1889.

Midden 1886 was men met de aanleg gevorderd tot Agelo. Vanaf die tijd worden in de gemeente Denekamp polderwerkers vermeld.

polderwerkers

Zo zien we de volgende gezinnen onder Groot Agelo vermeld, welke huisden in een "keet", zoals het bevolkingsregister vermeldt.

Vanaf 26 augustus 1886: Hendrik Krans (38 jaar) en Lammetje Blom (35 jaar) beiden uit Hattem. Het gezin had vier kinderen en kwam van Albergen, waar het al vanaf 1884 aan het kanaal had gewerkt.

Van 14 september 1886: Jan Jeering (49 jaar) uit Angelo en Theodora Scheerder (29 jaar) uit Wehl. Met hun acht kinderen zijn ze medio 1888 vertrokken naar Wehl. Zij kwamen eveneens vanaf Albergen, waar zij vanaf 1884 al werkten aan de kanaalaanleg.

Op 6 oktober 1886 werden ingeschreven eveneens komende van Albergen waar hij al vanaf 1884 werkte aan het kanaal: Antonie de Rooij (56 jaar) uit Oosterhout en Marianne Buning uit Sneek (43 jaar). Zij hadden vijf kinderen. (Dit was de vader van de in en rond Denekamp veel genoemde zwerver Toon de Rooij.)

Eveneens op 6 oktober 1886 kwamen in Groot Agelo vanuit Rozenburg: Josephus Raet (46 jaar) uit Slinge en Adriana Vergena Warrens (37 jaar) uit Houtenisse. Zij hadden een kind. In juni 1887 gingen ze onder Ootmarsum wonen.

In het dorp Denekamp stond ingeschreven polderwerker Abraham van Deth, welke op 3 september 1850 was geboren te Haasdrecht en getrouwd was met Maria Wilhelmina Jansen, geboren 26 mei 1845 te Zwammerdam.

Op 6 oktober 1888 werd in Groot Agelo ook geregistreerd: Pieter Franciscus de Korte (47 jaar) uit Middelburg en Anna Maria Stuivenfold (34 jaar) uit Grootegast. Met hun drie kinderen vertrokken ze in oktober van het jaar daarop naar Zutphen, vanwaar ze ook gekomen waren.

Dan komt op 8 oktober 1886 in het bevolkingsregister voor: Pieter Karstes van der Veen (29 jaar). Hij kwam van Barradeel en vertrok het jaar daarop in september naar Weesp.

Op 23 oktober 1886 zien we vermeld: Pieter Klaasse (31 jaar) en Jantien Kippenbroek (28 jaar). Zij kwamen van Schoterland en vertrokken in juni 1888 met hun vier kinderen naar Maarssen. Later, in 1889 en in 1896, zien we deze Klaasse in dorp Denekamp ingeschreven, laatstelijk als "grondwerker". Tot 1902 komt Klaasse in Noord Deurningen voor als "tolgaarder".

Aan de hand van de registers "geboorten" van de burgerlijke stand van Denekamp uit de periode 1886 tot 1889 heb ik de volgende polderwerkers kunnen noteren.

Petrus van Lith, 35 jaar; Willem Beets, 28 jaar; Mattheus Jacobus Olijve, 27 jaar; Klaas van der Wijk, 27 jaar; Sjoert van der Wijk; Jan Pik, 31 jaar; Jan Francis van Steevendaal, 29 jaar; Jensje Jelle van der Meulen, 45 jaar; Johannes van der Maren, 21 jaar; Geert Vijschaft, 36 jaar; Thomas Witvoet, 30 jaar; Jan Siemons Brouwer, 35 jaar; Harm van der Klap, 39 jaar; Egbert de Vries, 27 jaar; Wieger de Vries, 23 jaar; Reinder van Lier; Hendricus Cornelis van der Meeren, 27 jaar; Gerardus Cornelis Koevoets, 31 jaar; Arnoldus Bartholomeus de Graaf, 26 jaar; Berend Jan Kommer, 36 jaar; Peter Adrianus van der Meeren; Josephus Holkenbrink, 48 jaar.

Interessant is dat ook nog een polderwerker genoemd wordt die uit de eigen streek komt en wel Jan Hendrik Plageman, welke landbouwersknecht was bij Tulk in Groot Agelo. Vanaf 1889 wordt deze Plageman vermeld als landbouwer, die geboortig kwam uit de gemeente Weerselo.

Verder kom ik daarin ook de naam tegen van Derk Franken die als machinist aangeduid staat, een functie die zeker in verband met de aanleg van het kanaal gebracht moet worden.

brugwachters

Als eerste brugwachters aan het kanaal in de gemeente Denekamp kunnen de volgende personen genoemd worden.

Johannes Laurens Geerlings (22 jaar) uit Norg. Deze is er maar kort geweest. (1889).

Jans Dooren (33 jaar) uit Smilde. Hij was getrouwd met Ankje Kroes (36 jaar) uit Assen. Voordien was Dooren als polderwerker werkzaam bij het graven van het kanaal. In 1901 is het gezin vertrokken naar Losser.

Harm ten Napel (40 jaar) geboortig uit Ambt Hardenberg, die getrouwd was met Geertje Schepers (41 jaar). Deze zijn in april 1895 vertrokken naar Ambt Hardenberg, vanwaar ze ook waren gekomen.

Vanaf 1895: Gerardus Johannes Damhuis (26 jaar) met zijn vrouw Maria Mulders (26 jaar).

Hermannus van Ulzen (25 jaar en geboortig uit Denekamp) met zijn moeder (1889).

In 1898: Frederik Wassink (31 jaar) met zijn vrouw Gezina Johanna Rötterink (27 jaar).

In 1894 zien we "schuiftenvoerder" Gerhardus Hermanus Mulders (28 jaar) uit Weerselo, welke getrouwd was met Hermina Keizer (25 jaar) uit Stad Delden.

Vanaf 1907 woont op dit adres provinciaal wegwerker Droste, die getrouwd was met Johanna Spekhorst, die daar brugwachteres was.

Rond 1900: Lambertus Wolbers.

Ongeveer 1903: Jan Nijmeijer (daarvoor landbouwer in Noord Deurningen).

schippers en schipbewoners

Nadat het kanaal in gebruik was genomen lagen er soms ook woonschepen.

In de bevolkingsregisters werden in de periode 1900-1920 o.m. opgeschreven in Noord Deurningen: Schipper Albert Kuiper (1909). Grondwerker Geert Kuipers (1912).

Schipper Gosse Fraterman (1912-1913). Schipper Aaldert ten Hartog (1912-1913; 1913-1914).

Arbeider Harm Schreuder (1913-1914). Arbeider Jan Eilert (1913-1915). Schipper Willem Kombrink (1916-1919).

In Noord Deurningen woonden op de wal ook beurtschippers o.a. Luite Ruiter (1900-1904) en Andries Koehorst (1905-1908). Luite Ruiter bewoonde vermoedelijk het brugwachtershuis bij de Nosseltbrug en zal dus ook de brugbediening hebben gehad.

Deze Andries Koehorst was voordien gemeenteveldwachter te Denekamp.

Nabij dit brugwachtershuis woonde in 1903, van mei tot september ook aannemer Kloosterman, die de Dinkel onder

het kanaal door heeft gelegd.

Met dit artikeltje heb ik niet meer voor ogen gehad dan een indruk te geven hoeveel mensen eigenlijk uit velerlei windstreken in die tijd in onze gemeente hebben gewerkt. Ik denk dat er in de eeuwen daarvoor nog nooit op zo'n wijze zich "vreemden" in Denekamp hebben opgehouden of het mocht al zijn in de tachtig-jarige oorlog toen -vreemde-soldaten Twente en ook Denekamp plunderden.

H.Boink.

Tijd.

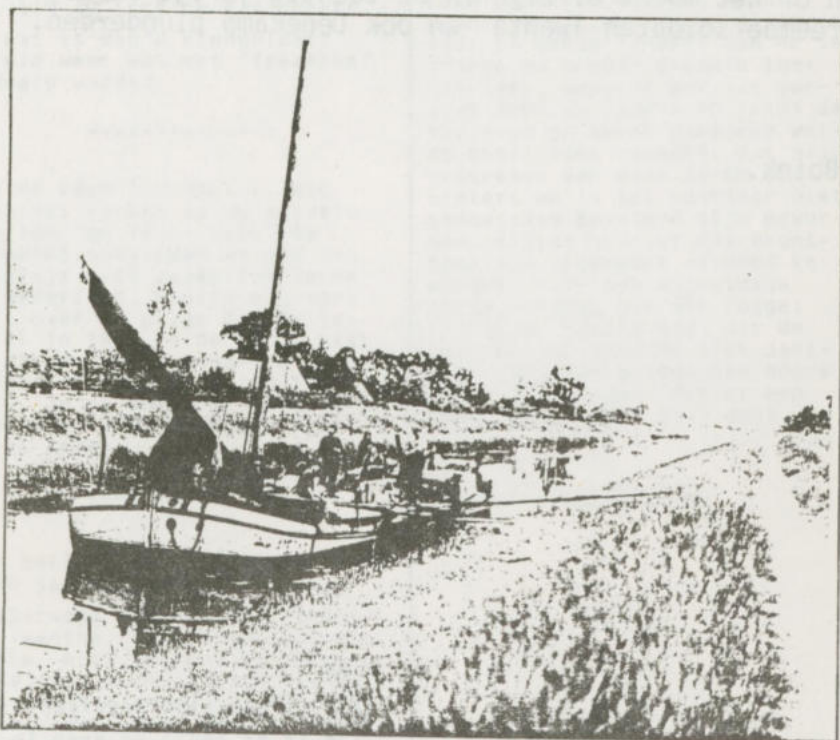
Tijd is een stuk eeuwigheid.

Tijd is er nodig om even te kunnen nadenken over onszelf, over ons doen en laten van de afgelopen dag.

We komen dan in gesprek met onszelf.

Dit kan helpen voorkomen dat we verzeild raken in vooroordelen en kortzichtigheden.

We kunnen dan door de horizon van ons leven kijken. We zullen dan ook leren tijd te vinden voor onze medemensen, onze vrienden, kennissen, familieleden en burens!

Turfschip in kanaal Almelo-Nordhorn; rechts het jaagpad waarover paarden of mensen het schip voorttrokken.

HET VERHAAL VAN EEN SCHIPPERSDOCHTER

Ik ben geboren in Veendam op het schip van mijn ouders. In die tijd voeren die in de wilde vrachtaart, dat wil zeggen dat ze alles vervoerden wat werd aangeboden en overal naar toe. Ze voeren in die tijd op de Ruhr, op de Dollard, de IJssel en de Rijn, maar evengoed ook op de Friese meren. Vóór mijn vader trouwde, dat was in 1925, heeft hij ons schip laten bouwen op een werf in Hoogezand. Het was een schip van staal, een tjalk, dat genoemd werd naar mijn moeder, "schip Antje". Het had een lengte van 25 meter, een inhoud van 105 ton en het heeft achtduizend gulden gekost.

Mijn vader was een geboren Groninger, hij kwam ter wereld in Nieuwe Pekela als zoon van een schippersechtbaar. Vroeger had zijn vader een verveenderij; in een bepaalde periode ging het daar wat slechter en toen heeft hij een schip gekocht. Zodoende is ook mijn vader op een schip geboren, dat was in het jaar 1903. Mijn moeder is een Friezin, geboortig uit Dokkum.

Ik was ongeveer drie jaar oud toen we in Denekamp kwamen wonen. Een van de redenen hiervan was dat ik binnen niet al te lange tijd naar school zou moeten en als gevolg daarvan op een schippersinternaat in Vreeswijk terecht zou komen. Ook al omdat ik in die tijd nog hun enigst kind was, wilden mijn ouders dat niet. Ze zouden me dan alleen in de vakanties bij zich hebben. Bovendien werd het in die tijd wat slechter in de wilde vaart en zocht mijn vader naar wat vaster werk.

Vader is toen met een vracht Drentse turf naar Denekamp gekomen die hij binnen drie weken allemaal had verkocht. Men vroeg hem hier toen: "schipper kom ie nog weer terug". En zo kwamen we hier in Denekamp terecht, waar we een vaste ligplaats kregen bij brug 15, dat was de vroegere ophaalbrug in de oude straatweg Denekamp-Nordhorn. Later, in de dertiger jaren is die brug vervangen door een vaste betonnen brug en toen is ook de straatweg enigszins verlegd. Ons adres was vroeger "H.K.Vos,

brug 15, Denekamp" en dat was voldoende.

de turfhandel

Vroeger gingen we acht maal per jaar met ons schip naar Drenthe om een lading turf te halen en dat gebeurde van maart tot Allerheiligen (1 november). In de winter liepen we het risico dat we in het ijs kwamen vast te zitten en dat wilde mijn vader altijd voorkomen. We gingen steeds door Duitsland, via het Noord-Zuid-Kanaal en bij Zwarte-meer kwamen we ons land weer binnen. De turf uit Drenthe was beter en harder dan uit Vroomshoop en Vriezenveen. We vertrokken gewoonlijk op vrijdagmorgen, voeren dan ongeveer twee dagen met ons lege schip en kwamen 's zaterdags tegen de avond bij de ouders van mijn moeder, die in die tijd in Emmer Compascuum woonden, ofschoon het Friezen waren. Daar brachten we de zondag door. 's Maandagsmorgens gingen we verder, naar Roswinkel, een klein plaatsje bij Ter Apel, waar een grote verveender woonde bij wie wij onze turf kochten. Nadat de turf was ingeladen gingen we met ons volle schip weer op Denekamp aan. De hele reis, die we dus acht keer per jaar maakten, duurde ongeveer drie weken. In Denekamp werd de turf uitgeladen en in grote hopen opgeslagen. Later, ongeveer in 1935 werd een grote loods gebouwd. Zo'n half-open loods, die er nog steeds staat en daar werd toen de turf ingepakt. In de tijd dat we weg waren om turf te halen konden we ze uiteraard niet zelf verkopen. Dat deden buren dan wel voor ons. Vooral Martens heeft ons vaak geholpen. Maar de meeste turf werd natuurlijk 's winters verkocht en de hele winter waren we in Denekamp.

Mijn vader verkocht niet alleen turf in Denekamp maar ook in Oldenzaal en Enschede. Daar ging hij vroeger met paard en wagen naar toe, eerst nog met zo'n boerenwagen met houten wielen en ijzeren banden. Later ging hij venten met een vrachtwagen. Met zo'n boerenwagen nam zo'n rit naar Enschede en terug, praktisch een hele dag in beslag. Vooral in de wijk Pathmos in Enschede had vader veel klanten.

Men ventte de turf uit met een grote korf waar er ongeveer 50 in gingen. Maar niet iedereen nam er vijftig tegelijk. Het was vaak armoede in die tijd en soms nam men maar tien of vijftientwintig turfstenen. Men had gewoon het geld niet om een hele korf vol te betalen.

de school

Zoals gezegd, acht keer per jaar gingen we turf halen of-schoon ik in die tijd leerling was, ging ik toch altijd mee. In de zomer verzuimde ik zodoende nogal veel en dat moest ik later allemaal inhalen. Ik bezocht in die tijd de christelijke school van meester Tukkers, die in hetzelfde gebouw was ondergebracht als de openbare school van Dingeldein, nu het Vledderhoes. Aan de straatkant zat Dingeldein met zijn kinderen en wij zaten aan de achterzijde. De kinderen van de christelijke en de openbare school bleven ook op de speelplaats gescheiden; ze liepen bijna nooit door elkaar. Omdat ik zoveel verzuimde kreeg ik altijd huiswerk mee en wanneer de anderen om vier uur naar huis gingen bleef ik nog vaak een uur langer, ook tijdens het speelkwartier werd ik nog al eens bijgewerkt. Vooral Adriaan Baanstra, die in die tijd één van de aan onze school verbonden leerkrachten was, heeft zich veel moeite getroost om me op hetzelfde peil te brengen als mijn klasgenoten.

Onze school had toen drie lokalen in gebruik en er waren ook drie leerkrachten aan verbonden.

De onderwijzers Tukkers en Baanstra heb ik al genoemd en de derde leerkracht was juffrouw Lindehovius. Ook juffrouw Horstman was er in mijn schooljaren.

ons schip

Ons schip werd getrokken door een paard, dat over het zgn. jaagpad liep. Dat pad werd tevens door de toen nog niet talrijke fietsers gebruikt. Naast dat pad liep het wagenspoor. Het paard trok het schip door middel van een lijn die via een katrol aan de mast van het schip bevestigd was. Bij bepaalde bruggen moest je afsteken, dat betekende dat de lijn er even af moest. Bij een sluis werd het paard vaak gevoederd en gingen wij zelf ook eten. We voeren gewoonlijk tot zes uur 's avonds. Dan legden we ergens aan en stalden het paard. Meestal gebeurde dat bij een brug of sluis en vaak was daarbij een klein café met paardestalling. Op de grote rivieren en op de meren kon je met een paard natuurlijk niet uit de voeten, daar zaten zulke schepen achter een sleepboot, meestal met zeven schepen tegelijk. Een motor heeft ons schip nooit gehad.

Echte ongelukken hebben we nooit gehad, kleine aanvaringen kwamen wel eens voor. Ook kwam het schip wel eens wat harder tegen een sluis of brug dan de bedoeling was. Gebeurde er zoiets dan was vader des duivels. Hij had zijn schip altijd zo netjes in de verf; dat deed hij meestal zelf, zoals de meeste schippers trouwens.

Om de paar jaar ging het schip naar de werf, het roest natuurlijk altijd, vooral onder de waterspiegel. Voor de onderhoudsbeurten gingen we meestal naar een werf in Coevorden. Het schip kwam dan hoog op palen en steigers te liggen en werd aan de onderzijde helemaal bijgewerkt en in de teer gezet. Ook gedurende zulke onderhoudsbeurten bleven we op het schip wonen.

wonen op het schip

Onder de roef van het schip was de kajuit, waar we woonden, daarnaast waren kleine slaapkamers met kooimodel-bedden. De kooi bevond zich aan de rechte kant van het slaapvertrek, dat was de kajuitkant. De andere kant liep wat rond weg, dat kwam omdat de voor- en achterkant van het schip een afronding hadden. De kajuit en de twee slaapvertrekken bevonden zich aan de achterzijde van het schip, aan de voorkant hadden we een kooi voor de knecht en een vertrek waar moeder een voorraad levensmiddelen bewaarde als aardappels, appels, geweekte groente en ingemaakte kool. Opa en oma weckten voor ons en maakten ook de kool in. Vanwege het ontbreken van een kelder bewaarden we dat allemaal in dat ene vertrek.

De laadruimte nam uiteraard het grootste deel van het schip in beslag.

Het schip had van die kleine patrijspoorten waar gordijntjes voor hingen. We hadden een hele mooie roef met een soort blinden ervoor, gordijntjes, een looper op de trap naar boven, kortom een gezellig geheel.

Boven had mijn vader achter op het dek een soort zonnentent gemaakt. Daar dronken we 's zomers koffie en dan was het net of we kampeerden.

Als verlichting gebruikten we petroleumlampen en voor verwarming hadden we een kachelkje, zo'n vierkante dat we met turf stookten, een juffertje noemden we dat.

In de kajuit hadden we een mooi schouwkje met een koperen klokstel en overal hadden we stangen langs, om bij even-

tuele harde wind, het afglijden van diverse voorwerpen te voorkomen. Achter de schouw hadden we witte geslepen tegeltjes en daarvoor stond de kachel.

Naast de kajuit was een smal keukentje met een klein fornuis. Onder het gangboord waren allemaal kasten getimmerd, het kabinet, het buffet, alles was ingebouwd. Onder de vloer van de kajuit hadden we een grote tank voor drinkwater, 1000 liter ging er in. Boven op het achterdek bevond zich een installatie met behulp waarvan we de tank konden vullen. Bij een bepaalde sluis, waarvan we wisten dat ze er goed en lekker drinkwater hadden, vulden we de tank meestal bij.

In een slaapkamer hadden we een mooi roodkoperen pompje, waarmee we het water uit de tank konden pompen. Als we aan wal lagen in Denekamp haalden we het drinkwater uit de put, die vlak bij de turfloods gelegen was en waar later ons huis gebouwd is. Ik heb altijd heel erg graag op het schip gewoond en bewaar er de prettigste herinneringen aan.

ons schip en het gezin in de oorlog

In april 1940 ben ik van de lagere school gekomen; het einde van het schooljaar was hier in die tijd nog tegen Pasen. Op donderdag 9 mei 1940 zijn we hier 's morgens vertrokken om turf te gaan halen uit Drenthe en zoals altijd gingen we via Duitsland. Toen we in Nordhorn kwamen vroegen ze mijn vader: "Hendrik wat dös doe dan hier, de oonzn goat ja noar oe hen". "Ie bunt ja nig good wies", zei mijn vader. Ik kan me dat nog allemaal precies herinneren, ik was toen 14 jaar.

We voeren toen verder en zagen toen hier en daar Rode-Kruiswagens klaar staan en bij een school, waar we langs kwamen, een groot kruis op het dak. De school zou dienst doen als hospitaal voor gewonde soldaten. Tenslotte kwamen we bij een sluis in het Noord-Zuid-Kanaal, achter Nordhorn. De mensen, die er woonden, waren goede kennissen van ons. "God, Hendrik, wat dös doe hier now nog, ze valt oe laand ja binn", zeiden ze daar. Maar vader wou het nog steeds niet geloven. Je kreeg de indruk dat iedereen daar al op de hoogte was van de komende inval.

We hebben ons schip nog in de sluis gehad, ondertussen

heeft vader zich bedacht en heeft het er weer uitgevaren. 's Avonds zijn we op de normale tijd naar bed gegaan, maar om een uur of drie werden we wakker door een ontzettend kabaal. Het schip schudde in het kanaal, zo verschrikkelijk laag gingen de vliegtuigen over ons heen. Wat later hoorden we ook hoe ze bij Coevorden de brug lieten springen. De Duitsers mochten niet naar de Nederlandse radio luisteren en daarom vroegen ze mijn vader om op de Nederlandse zender af te stemmen en zo hoorden we het nieuws van de inval en dat er parachutisten waren geland. Zo zaten we dus in een vijandelijk land, vader was toen 36 jaar en dienstplichtig.

Men is nog op ons adres in Denekamp geweest, waarschijnlijk met mobilisatiepapieren, maar vader was er dus niet.

Mijn vader heeft die 10de mei de Nederlandse vlag, die bij ons altijd fier boven het roer hing, verbrand en de naamborden onder het water laten zakken. We wisten toen immers helemaal niet waar we aan toe waren en wat er allemaal nog zou kunnen gebeuren.

We zijn daar toen tien dagen gebleven. Vader wou wel eerder terug, maar er werd ons gezegd dat we beter nog wat konden blijven. "Je vrouw en kinderen laten ze de grens wel over, maar jij als dienstplichtige komt er vast niet over", zo werd gesteld. We hebben het trouwens die tien dagen heel goed gehad. De boeren uit de buurt brachten ons zelfgekarnde boter en ons paard werd zo lang door hen gebruikt. Daar waren toen al veel paarden door de "Wehrmacht" in beslag genomen. Bovendien was het voorjaar, zodat ze ons paard uitstekend konden gebruiken. We kregen ook nog bonkaarten voor levensmiddelen. Vader ging met een dochter van de boer, waar we in de buurt lagen, naar het distributiekantoor en zonder veel problemen kreeg hij de bonkaarten.

Na tien dagen, het Nederlandse leger had inmiddels gecapituleerd, gingen we terug naar Denekamp. Omdat we met een leeg schip waren -er was geen turf gekocht- had vader al het geld voor de aankoop van de turf nog aan boord. Het hoofd van de douane en ook andere douanemensen aan de grens waren goede bekenden van ons die vaak, als we de grens passeerden, een kopje koffie kwamen drinken. Maar toen was hij afwezig. Er was een vreemde die al ons geld in beslag nam. Hij beweerde dat het geld toch niets meer waard was en we kregen van hem een kassakredietbe-

wijs.

Toen we in Denekamp terugkeerden kwamen alle buren kijken hoe het met ons was en hoe het ons gegaan was in de voorbije bange dagen. Iedereen was benieuwd. Enige tijd later kwam ook het hoofd van de douane om ons het geld terug te brengen, dat zijn plaatsvervanger ons had afgenomen. "Wir haben kein Krieg mit schipper Vos, nur den Engländer muszen wir haben."

Van toen af wilde mijn vader niet meer door Duitsland varen en kregen we de turf via andere schippers aangevoerd.

Een kleine drie jaar later, op 29 augustus 1943, juist toen we 's morgens naar de kerk zouden gaan, is ons schip beschoten. Mijn moeder werd daarbij gewond aan armen en benen en kreeg later nog wondkoorts. Vader werd alleen aan een been gewond, terwijl mijn zusje en ik met de schrik vrijkwamen. Na de beschieting hadden we niets meer, alles was kapot, het serviesgoed, het beddegoed en heel de kajuit met kasten en buffet, alles kapotgeschoten. Toon Morsink, een broer van de aannemer, heeft ons later een nieuwe kajuit getimmerd van eiken triplex en toen was het nog mooier dan voor de beschieting.

Vlak voor de bevrijding hebben Duitse soldaten ons schip nog gebruikt om een springlading onder de brug aan te brengen. Het schip, dat ze daarna onder de brug lieten liggen, heeft vader met hulp van buren, daar weg kunnen slepen, anders was het de volgende dag, gelijk met de brug de lucht ingevlogen.

schipper zonder schip

In 1947 heeft mijn vader het schip verkocht, ik was toen 21 jaar. Ik heb dat heel erg gevonden. Toen het werd opgehaald ben ik tot de brug bij Keizer huilend meegelopen. Ik heb het altijd een mooi en romantisch leven gevonden, die 21 jaar op het schip. Vader heeft via een advertentie in de schipperskrant "Schuttevaer" het schip verkocht. Diverse mensen zijn op de advertentie afgekomen. Heel veel later hebben we gehoord dat ons schip in Groningen zou liggen en daar dienst deed als huisvesting voor studenten. Het laadruim was helemaal omgebouwd en het hele schip was verpest. Weer later vertelde men ons dat het in de oude staat zou zijn teruggebracht en dat het 's

zomers op het Sneekermeer zou varen met toeristen. Binnenkort gaan we onderzoeken hoe het precies zit.

In 1947 hebben we ook ons huis gebouwd, bij de loods die er al vanaf 1935 staat. Huis en loods waren ons eigendom maar de grond waarop ze staan, is nog jaren eigendom van de provincie gebleven. Toen mijn vader stierf wisten we dat de grond te koop was en kort daarna is dat ook voor elkaar gekomen. Omdat mijn moeder, na de dood van vader, daar niet alleen, zo afgelegen, kon blijven wonen, en mijn zusje en ik allebei een eigen huis hadden, is het ouderlijk huis verkocht en is moeder in het dorp komen wonen. Dat spijt me nog steeds, want mijn hele jeugd speelde zich daar eigenlijk af op en bij het kanaal.

In 1947 handelde mijn vader alleen nog maar in turf, maar daarna kwamen er ook kolen bij. Naar Singraven ging een hele wagen cokes tegelijk, die gebruikte men voor de centrale verwarming van het kasteel. In de open haard stookte mijnheer Laan echter turf. Weer later begon vader ook met olie en flessen gas, ja op een gegeven moment verkocht hij zelfs gasstellen en fornuizen. Ook had hij nog plannen om met een tankstation te beginnen, maar daar kon hij, vanwege de ligging van ons huis, geen vergunning voor krijgen. Mijn zusje en ik waren blij, dat dit niet doorging, want dan hadden we waarschijnlijk ook nog vaak aan de pomp gestaan. Vader zat eigenlijk altijd vol plannen, tot aan zijn dood, toen hij bijna 78 was, is hij ook steeds jeugdig gebleven.

Ik weet nog goed dat dominee Brouwer, die een mooie rouwdienst gehouden heeft, in zijn preek zei: "We nemen afscheid van schipper Vos". Want schipper bleef ieder hem noemen; hij bleef altijd schipper Vos".

Dit verhaal is verteld door mevrouw R.Struyk-Vos te Dene-kamp en is opgetekend door

H. Asma.

Lof schaadt een mens niet.
Zolang hij maar niet slikt.

Driekleurig viooltje (*viola tricolor*)

Van de in het wild groeiende soorten is deze een van de meest voorkomende en bekendste. De Latijnse soortnaam *tricol* betekent driekleurig; *tri* (drie) en *color* (kleur). In Salland spreekt men van drievuldigheidsbloempje, waarbij de drie kleuren als symbool golden van de Heilige Drievuldigheid. Aan deze naam ligt een oude legende ten grondslag. Het was in de tijd dat het driekleurig viooltje een nog aangenamer geur verspreide dan het maartsviooltje. Van heinde en ver stroomde men toe om het geurig bloempje op de akkers te plukken. Door dit weg te plukken werd veel rogge vertrapt; het driekleurig viooltje wilde niet de oorzaak zijn van de vernieling. Het bad daarom de Heilige Drievuldigheid haar de geur te ontnemen. Dit gebed werd verhoord en vanaf die tijd was de plant geurloos, maar de Heilige Drievuldigheid verbond hieraan de wens dat het plantje dan haar naam zou dragen. Zo ontstond de naam Drievuldigheidsbloempje.

W.A.J. Nijhuis.

OM BIJ DE HAND TE HEBBEN

Stichting Heemkunde Denekamp

't HEEMHOES

Kerkplein 4, 7591 DD Denekamp;
tel.(05413) 4656.

't Heemhoes is het informatie-
en documentatiecentrum voor
heemkunde in Denekamp.

Geopend:ma/vr 9-12 en 14-16;
bovendien di 19.00-22.00 uur
en wo 18.30-21.30 uur.

Beheerder: J.A.den Ouden; tel.
privé (05413) 2800.

Administrateur: J.Zanderink;
tel. privé (05413) 2106.

Bibliothecaresse/Archief:
mevr.Th.Aasma-ten Broeke; tel.
privé (05413) 2434.

BESTUUR

C.C.M.Hamers, vice-voorzitter;
H.Boink,secretaris; H.J.Aasma,
penningmeester; H.A.Benneker;
H.A.Meek; W.A.J.Nijhuis; J.A.
den Ouden; G.J.Tijscholte en
S.Wynia.

SECRETARIAAT

Diepengoor 16, 7591 BW Dene-
kamp; tel.(05413) 2261.

AANMELDEN DONATEURS

Aanmelden van donateurs kan
bij 't Heemhoes of secreta-
riaat. De kosten zijn per
jaar minimaal f.15,-. Hogere
bijdragen zijn van harte
welkom.

BANK/GIRO

ABN-bank te Denekamp; reke-
ningnummer: 59.57.16.547;
gironummer bank: 801424.

Postgironummer: 5565614.

werkgroepen

WERKGROEP BEHEER EN ORGANISATIE

H.C.M.Boink-Wagenvoort, Die-
pengoor 16, 7591 BW Denekamp;
tel.(05413) 2261.

WERKGROEP BIBLIOTHEEK EN ARCHIEF

Th.Aasma-ten Broeke, Willem
Wegewartstraat 1, 7591 TZ
Denekamp; tel.(05413)243..

WERKGROEP BOERDERIJENONDERZOEK

H.Nolten, Bromeliastraat 50,
7591 XV Denekamp; tel.(05413)
3435.

WERKGROEP DIALECT EN FOLKLORE

J.A.den Ouden, de Roerdomp 42,
7591 JB Denekamp; tel.(05413)
2800.

WERKGROEP DIAPRESENTATIES

W.A.J.Nijhuis, Kasteellaan 4,
7591 PT Denekamp; tel.(05413)
1453.

WERKGROEP EXPOSITIES

H.Boink, Diepengoor 16, 7591
BW Denekamp; tel.(05413)2261.

WERKGROEP FLORA EN FAUNA

H.A.Meek, de Plevier 7, 7591
JJ Denekamp; tel.(05413)3095.

WERKGROEP GENEALOGIE

G.J.Tijscholte, Damweg 16,
Tilligte; tel.(05412) 1447.

WERKGROEP GESCHIEDENIS

H.J.Aasma, Willem Wegewart-
straat 1, 7591 TZ Denekamp;
tel.(05413) 2434.

WERKGROEP MANUSCRIPTEN

S.Wynia, Oranjestraat 20,
Denekamp; tel.(05413) 1986.

Stichting Heemkunde Denekamp

Sinds 20 juni 1975 is er in Denekamp een heemkundegroep, welke tot haar werkterrein kan rekenen het gebied van de gemeente Denekamp.

Heemkunde wil zeggen de kennis van het eigen heem, de eigen omgeving, de streek waarin men woont. Voorts wordt hiermee aangeduid de kennis van zeden en gebruiken en van de opvattingen en overleveringen van de bevolking in verband met de aard van het land. Onder heemkunde verstaan we ook de zorg voor monument en landschap.

De doelstelling hierbij van de Stichting Heemkunde Denekamp is om door studie en onderzoek het verleden te analyseren en daarover te publiceren. Hierdoor wordt getracht waardering te wekken voor wat in de gemeente Denekamp door de natuur en de vroegere cultuur tot stand is gekomen. Met het verleden dat daarmee tot leven is gekomen wordt de dag van vandaag mede gestalte gegeven. Het aangeven van de toekomstige ontwikkeling wordt immers mede bepaald door de wetenschap, dat kennis van het verleden niet kan worden gemist, want in het verleden en het heden ligt de toekomst besloten.

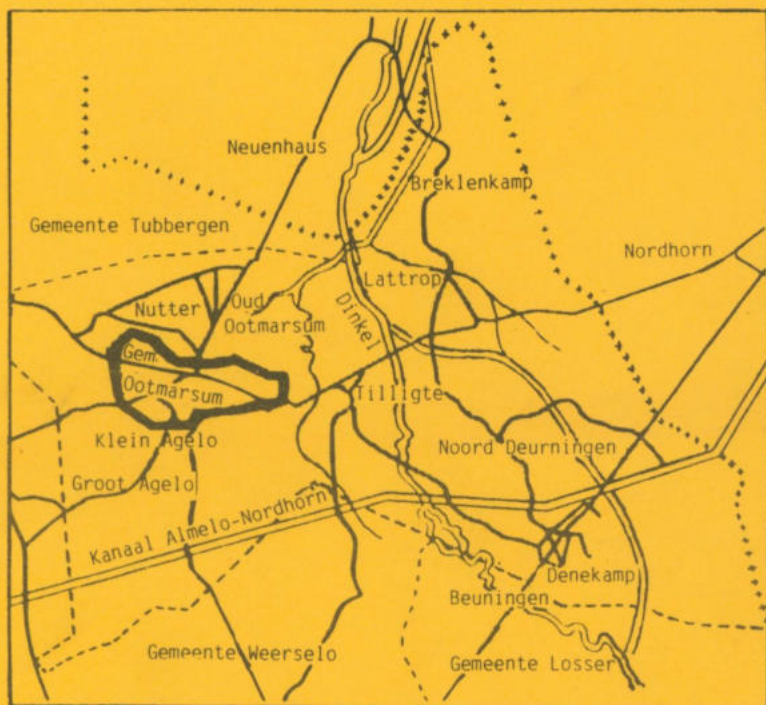
Om deze doelstelling te verwezenlijken heeft de Stichting Heemkunde Denekamp verschillende werkgroepen. Daarnaast is er het zestig pagina's tellende contactorgaan 't Onderschoer, dat vier keer per jaar verschijnt en kosteloos wordt toegezonden aan de donateurs. Voorts worden enkele keren per jaar bijeenkomsten en excursies gehouden voor de donateurs.

De donateurs hebben alle gelegenheid mee te denken en mee te praten over allerlei zaken die de stichting aangaan.

De Stichting Heemkunde beschikt over een eigen huisvesting, in 't Heemhoes, het informatiecentrum voor heemkunde. Hierin is het archief en de bibliotheek ondergebracht. Tevens vinden hier de werkbijeenkomsten en vergaderingen plaats. Boeken kunnen door de donateurs kosteloos worden geleend, waarvoor een catalogus beschikbaar is.

Hebt u belangstelling om mee te denken of ergens actief aan mee te doen, dan is dat mogelijk door lid te worden van een van de werkgroepen, zoals geschiedenis, flora en fauna, dialect en folklore. De adressen staan hiernaast. Nadere inlichtingen hierover zijn te krijgen op 't Heemhoes, waar u geheel vrijblijvend kunt binnengaan.

GEMEENTE DENEKAMP

De kaart geeft het werkgebied weer van de Stichting Heemkunde Denekamp. Binnen deze gemeente ligt de gemeente Ootmarsum, zoals u kunt zien. De gemeente Denekamp heeft een oppervlakte van 8840 hectare en telt ruim 12.000 inwoners, welke wonen in de volgende kerkdorpen en buurtschappen (de vroegere marken): Denekamp, Noord Deurningen, Lattrop, Breklenkamp, Oud Ootmarsum, Nutter, Groot Agelo, Klein Agelo en Tilligte.